

Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole u Osijeku (1945-1947)

Čurman, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:176758>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Ivan Čurman

Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole u Osijeku (1945-1947)

(diplomski rad)

Mentor: dr. sc. Snježana Koren

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

1. Uvod	2
2. Osijek u razdoblju od 1918.-1945. godine	6
3. Prve partizanske škole na području Hrvatske, prethodnice partizanskih gimnazija	10
4. Školstvo u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata.....	13
5. Povijest Partizanske gimnazije u Ivana Ribara Lole u Osijeku	20
6. Nastavni plan i program te nastava u Partizanskoj gimnaziji.....	22
7. Zgrada, inventar i fondovi osječke Partizanske gimnazije	32
8. Učenici gimnazije	36
9. Aktivnosti učenika Partizanske gimnazije Ivana Ribara Lole.....	41
10. O zaposlenicima gimnazije.....	46
11. Obilježavanje važnijih datuma i događaja	50
12. Sličnosti i razlike Partizanskih gimnazija u Osijeku i Zagrebu.....	54
13. Zaključak	60
LITERATURA I IZVORI	64

1. Uvod

O temi rada

Nakon završetka Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji pojavila se potreba za nadoknadom izgubljenih godina školovanja kod onih učenika koji su pristupili NOB-u ili su na neki drugi način, kao žrtve fašističkog terora, morali napustiti školu. Takve učenike, koji su aktivno sudjelovali u oslobođenju zemlje te pritom stekli fizičke ili psihičke ožiljke, trebalo je ponovno integrirati u društvo i pružiti im temelj za daljnji rad i osiguravanje egzistencije. Za njih su, u jesen 1945. godine, osnovane posebne partizanske gimnazije u Zagrebu, Osijeku i na Hvaru, u kojima su učenici mogli nadoknaditi izgubljene školske godine, završavajući dva razreda u jednoj godini. S obzirom na specifičnu životnu priču tih učenika, nerijetko ih se, u političkim i obrazovnim krugovima, isticalo kao uzor svim ostalim učenicima i građanima, a osim školskih obaveza sudjelovali su i na mnogobrojnim radnim akcijama, svečanim priredbama i proslavama te su ih i sami organizirali kroz izvanškolske aktivnosti. Nakon završetka školovanja u partizanskim gimnazijama pojedini su započinjali s radom, dok su drugi nastavljali školovanje na visokim učilištima i fakultetima.

Kao temu diplomskog rada izabrao sam Partizansku gimnaziju Ive Ribara Lole u Osijeku koja je nosila ime po preminulom narodnom heroju, a s radom započela 1. listopada 1945. godine. Glavni cilj ovoga rada je prikazati djelovanje Partizanske gimnazije u kontekstu vremena, u okviru prvih poslijeratnih godina, te odgovoriti na pitanje je li Partizanska gimnazija ostvarila odgojno-obrazovnu funkciju koju je imala za svoje učenike. Kako bih ostvario taj cilj, rad sam, nakon uvida u literaturu i arhivsku građu, podijelio prema tematskim poglavljima u kojima sam nastojao pobliže objasniti specifičnost djelovanja ovog tipa gimnazije. Na samom početku rada donosim kratki pregled osječke povijesti prije i tijekom Drugog svjetskog rata kako bih dao povijesni kontekst sadržaju koji će se obraditi. Dalje ću se osvrnuti na djelovanje partizanskih škola diljem oslobođenog teritorija Hrvatske i Slavonije, a koje su bile svojevrsna preteča poslijeratnim partizanskim gimnazijama. U poglavlju „Školstvo u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata“ bavio sam se općim stanjem obrazovnog sustava na prostoru Jugoslavije, teškim ekonomskim i infrastrukturnim stanjem, položajem nastavnika i poslijeratnim nastavnim planom i programom. To poglavlje pruža izravan uvod glavnoj temi rada: Partizanskoj gimnaziji u Osijeku. Što se same gimnazije tiče, poglavlja sam podijelio prema temama koje smatram da je trebalo zasebno obraditi. Tako sam, nakon kratke povijesti i

zakonskih odredbi o osnutku škole, obradio poglavlja u kojima se govori o nastavnom planu i programu te njegovim prednostima i nedostacima kroz komentare školskih nastavnika, zatim o zgradi gimnazije, njenom inventaru i fondovima. O učenicima škole govore dva odvojena poglavlja. U prvom poglavlju donosim više statističkih podataka o njihovoj narodnosti, uspjehu, socijalnom stanju i sl., dok u drugom pratim školske i vanškolske aktivnosti u koje su bili uključeni učenici pri čemu spominjem nekoliko istaknutijih i poznatijih. O zaposlenicima gimnazije, nastavnicima i podvornicima, govori posebno poglavlje u kojemu također donosim neke opće podatke o njima, njihovom radu, premještajima i ratnim iskustvima, ali i neke specifičnosti po kojima su se isticali. Na kraju obrade djelatnosti Partizanske gimnazije Ive Lole Ribara spominjem određene datume i događaje koje je obilježavala škola, a koji su najčešće bili posvećeni NOB-u ili Sovjetskom savezu.

Izvori i literatura

U pisanju ovoga rada najviše sam se koristio arhivskom građom, odnosno fondom Partizanske gimnazije Ivana Ribara Lole-Osijek (1945-1947) koji je pohranjen u Državnom arhivu u Osijeku. Fond sadrži 19 knjiga i 3 kutije, a čine ga spisi općih poslova škole, razredni imenici, zapisnici sjednica ispitnih odbora, ljetopis škole te knjige podataka o nastavnicima i promjenama nastavnčkog osoblja. U radu su mi, od navedenog, najviše značili opći spisi u kojima sam nalazio službene dopise ministarstava, okružnog NO-a, različite godišnje i polugodišnje izvještaje o učenicima, nastavnicima, školskim fondovima i inventaru, nekim školskim aktivnostima, potrebama i ograničenjima te pisma ostalih državnih i privatnih subjekata. Treba naglasiti da se radilo o općim spisima za 1946. i 1947. godinu. Ljetopis škole (1945-1947) ponajviše mi je značio u organizaciji podataka te kronologiji, ali sam u njemu također pronašao neke podatke o školskim proslavama i svečanostima koje nisu spomenute u općim spisima. Knjige o nastavnicima i promjenama nastavnčkog osoblja dale su mi korisne detalje za poglavlje „O zaposlenicima gimnazije“, dok su mi učenički imenici pomogli pri provjeri nekih podataka o njihovoj narodnosti, socijalnom porijeklu i slično. Za poglavlje usporede osječke i zagrebačke Partizanske gimnazije ključan mi je bio diplomski rad Željke Marčete: *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948.*

Od literature sam najviše koristio one naslove koji su se bavili ratnim i poslijeratnim školstvom Jugoslavije, poput djela Mihajla Ogrizovića: *Škola i odgoj u narodnoj revoluciji*, zatim knjiga Tome Žalca: *Škola u ratu i revoluciji: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj 1941-1945.* te *Školstvo i prosvjetno-kulturna djelatnost na oslobođenom teritoriju Slavonije (1941.-1945.)*

Milana Lipovca. Navedeni naslovi koristili su mi za poglavlja u kojima sam nastojao prikazati školstvo tijekom NOB-a, koje je predstavljalo preteču kasnijim partizanskim gimnazijama. Naslove: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* Dragutina Frankovića, Ogrizoviće *Prilozi nacionalnoj povijesti pedagogije* i *Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.* Katarine Spehnjak, koristio sam za predočavanje općeg stanja u kojem se nalazilo jugoslavensko i hrvatsko školstvo neposredno nakon Drugog svjetskog rata, no u njima se također nalaze i informacije o početku rada partizanskih gimnazija. Knjiga Snježane Koren: *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)* ponajviše mi je koristila u pronalaženju informacija o ulozi nastave povijesti i stručnim usavršavanjima nastavnika neposredno nakon rata. Ista knjiga mi je, također, bila vrlo korisna pri kontekstualizaciji određenih dijelova, poput onih o donošenju nastavnog plana i programa za 1946. i obilježavanju značajnih datuma i obljetnica.

U opisu predratnog Osijek koristile su mi Sršanova *Povijest Osijeka* i monografija Ive Mažurana *Od turskog do suvremenog Osijeka*. One donose neke osnovne podatke o stanju Osijeka te podatke o strukturi gradskog stanovništva prije i nakon Drugog svjetskog rata. Osim dva navedena naslova, za prikaz zbivanja prije i tijekom samog rata u gradu, koristio sam i djela osječke povjesničarke Zlate Živaković-Kerže: *Podržavljenje imovine Židova u Osijeku u NDH* te *Stradanja i pamćenja-Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja*. U njima sam, osim tragične sudbine osječkih Židova, našao i korisne podatke o uspostavi ustaške vlasti i djelovanju Njemačke narodne skupine. O tenjskom logoru korisne informacije pronašao sam u knjizi Mirka Peršena *Ustaški logori.*, dok sam najdetaljnije informacije o oslobođenju grada Osijeka i cijele Slavonije pronašao u Miškovićevom *Pregledu narodnooslobodilačkog rata u Slavoniji*. Uz navedeno, moram spomenuti, kako mi je tijekom pisanja čitavog rada za davanje povijesnog konteksta posebno značila Goldsteinova *Hrvatska povijest: 1918-2008*.

Ne postoji literatura koja se bavi samom Partizanskom gimnazijom Ivana Ribara Lole u Osijeku, ali u *Zborniku partizanske gimnazije* (uredila Čulinović-Konstantinović, Vesna) koji govori o svim partizanskim gimnazijama, njihovoj svrsi i namjeni, postoje podaci o poznatijim i istaknutijim učenicima osječke gimnazije. Kao uvod o samom osnutku škole pomogao mi je i zbornik *Gimnazije u Osijeku: ravnatelji, profesori i maturanti: 1729.-2000.* (uredio Martinčić, Juije), a podatke o školovanju i stručnom usavršavanju nekih nastavnika gimnazije pronašao sam u djelu Stjepana Sršana *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*. Posebno mjesto u ovom nizu zaslužuje monografija *Crvena trava* bivšeg učenika Partizanske gimnazije Nikole Kalopera. U toj knjizi autor na pomalo pjesnički način govori o osobnim iskustvima i iskustvima svojih kolega tijekom školovanja u osječkoj

gimnaziji, a meni je u radu, osim uživanja u vrijeme, poslužila kao izvor o točnom broju učenika na gimnaziji tijekom dviju školskih godina. Na kraju ovog pregleda izvora i literature treba ponovno spomenuti i jedini diplomski rad kojim sam se koristio pri izradi vlastitoga, onaj Željke Marčete iz 2011. godine: *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948.*

2. Osijek u razdoblju od 1918.-1945. godine

Kako bi se bolje razumjele promjene koje su se u Osijeku događale neposredno pred sam početak Drugog svjetskog rata, a naročito za vrijeme njegovog trajanja, dobro je upoznati neka obilježja grada prije početka rata i trauma koje su s njime započele. Nakon Prvog svjetskog rata i ulaska u novu državnu tvorevinu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevinu Jugoslaviju, grad Osijek se suočavao s velikom gospodarskom krizom, a uz to je izgubio niz državnih i drugih važnih institucija kao posljedica promjene državnog ustroja.¹ Stanje se počelo popravljati u razdoblju između 1920. i 1930. godine čemu svjedoči i značajan porast broja stanovnika (preko 5000) između popisnih godina. Prema posljednjem prijeratnom popisu, onom iz 1931. godine, Osijek je imao 40.337 stanovnika, pri čemu je prema vjerskoj strukturi sa 75 posto stanovništva prednjačilo rimokatoličko stanovništvo, 15 posto stanovništva bilo je pravoslavne vjeroispovijesti, a zatim u najvećem postotku slijede evangelici s oko 3 posto.² Valja naglasiti kako su prema popisu iz 1931. godine Židovi izostavljeni kao zasebna vjerska zajednica, ali tadašnji podaci govore o 2445 osječkih Židova.³

U travnju 1941. godine nakon zahuktavanja Drugog svjetskog rata u Europi te poraza Jugoslavije u Travanjskom ratu, 10. travnja proglašena je Nezavisna Država Hrvatska s kojom su došle i velike političke promjene na prostoru Hrvatske koji je tada podijeljen na Velike župe (županije), a grad Osijek postao je sjedište Velike župe Baranje.⁴

Ustaška ideologija, u mnogome motivirana ideologijama nacionalsocijalizma i fašizma, prakticirala je oblike terora koji su se temeljili na nacionalnom i rasnom zakonodavstvu. Primjeri takvih zakonskih odredbi su ona o rasnoj pripadnosti ili pak odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda, a odnosili su se najprije na Židove, kao i kod ostalih osovinskih partnera, ali na području NDH specifično i na Srbe te Rome. S obzirom da posebna hrvatska rasa ne postoji, dosljedno se rabio izraz „arijsko porijeklo“, a Židove, Srbe i Rome se jasno navodilo kao skupinu stanovništva čije se „pitanje“ trebalo riješiti.⁵ Premda se često isticalo očuvanje hrvatske časti i čistoće hrvatskog naroda te progonilo navedene skupine stanovništva,

¹ Stjepan Sršan, *Povijest Osijeka* (Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku, 1996.).

² Ive Mažuran, et al, *Od turskog do suvremenog Osijeka* (Osijek: Zavod za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Osijeku, 1996.).

³ Zlata Živaković Kerže, „Podržavljenje imovine Židova u Osijeku u NDH“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 39 No. 1 (2007.): 98.

⁴ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest 1918-2008*, (Zagreb: EPH, 2008.).

⁵ Zlata Živaković-Kerže, *Stradanja i pamćenja-Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja* (Slavonski Brod, Hrvatski Institut za povijest Slavonije i Baranje, Osijek: Židovska općina, 2006.).

treba istaknuti kako je njemačko stanovništvo tada dobilo poseban status i protekcije, nerijetko upravo nauštrb Hrvata i katolika. Za takav položaj Nijemaca u NDH posebno je skrblila Njemačka narodna skupina („Die Deutsche Volksgruppe in Kroatien“), koja je osnovana na skupu Nijemaca upravo u Osijeku još u proljeće 1941. godine, a za čijeg je vođu izabran Branimir Altgayer, dotadašnji vođa Kulturbunda. Svi Nijemci na području NDH (oko 180 000) bili su, neovisno o njihovoj volji, pripadnici Skupine koja je imala svoje političke organizacije, stručne saveze pa čak i vojne snage od kojih je najzapaženija bila Einsatzstafell, odnosno odredi za borbu protiv partizana u sastavu Ustaške vojnice. Osim toga, Njemačka narodna skupina imala je i svoju privredu (poljoprivreda, obrt, trgovina i sl.), posebno organizirano njemačko školstvo, institucije u oblastima kulture, sporta, zdravstva te Njemačku narodnu pomoć.⁶

Premda je teror nad Židovima i Srbima počeo već po ulasku njemačkih jedinica u Osijek 11. travnja 1941. i uspostave NDH u gradu, situacija se dodatno zaoštrila u jesen 1941. kada se sjedište Njemačke narodne skupine iz Zagreba prebacilo u Osijek, a antižidovskim i drugim odredbama dodatno je otežan društveni položaj dijela osječkog stanovništva.⁷ Od ljeta 1941. godine redovito se pustoše i razaraju židovski hramovi na području Osijeka u napadima koje su predvodili pretežno pripadnici Njemačke narodne skupine, a događaj koji najslikovitije prikazuje prirodu novoga režima i njegove ideologije jest paljenje židovskog templja, odnosno sinagoge u osječkom gornjem gradu već u travnju 1941. godine. Osim uništenja temelja vjerskog i tradicijskog života u gradu Židovima se, također, kao vrlo organiziranoj skupini stanovništva, zabranilo i sudjelovanje u radu i organizaciji društvenog, omladinskog, kulturnog i sportskog života pa je primjerice zabranjeno svako djelovanje ŽGŠD Makabi, čija je imovina razdijeljena među klubovima Osječkog nogometnog podsaveza.⁸

Kontribucija je kao metoda ucjenjivanja i oduzimanja židovske imovine bila uobičajena u NDH, a zatvaranjem uglednih i imućnih Židova nastojalo se iznuditi velike svote novca za potrebe države i lokalnih društava i zajednica. Za Židove grada Osijeka 19. travnja 1941. godine izdan je prvi nalog za plaćanje kontribucije u vrijednosti 20,000.000 dinara, a prikupljalo se zlato, zlatni novac, dijamantni i briljantni nakit, dionice ili vrijednosne papiri te novčana gotovina. Nakon provedene kontribucije mnogi osječki Židovi predavali su svo bogatstvo, a zbog nemogućnosti zaposlenja padali bi u siromaštvo. Treba naglasiti kako podaci o podržavljenoj imovini govore da se 52 posto prijeratnih osječkih Židova bavilo trgovinom, 26

⁶ Zdravko Krnić, „Prosvjetna i kulturna djelatnost Njemačke narodne skupine u NDH“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 10, No. 2 (1978.): 2, 3.

⁷ Živaković-Kerže, *Stradanja i pamćenja*, 27, 28.

⁸ Isto, 30, 34, 35.

postu obrtom, 15 posto ih je posjedovalo nekretnine i kuće, dok se njih 7 posto bavilo industrijom i ugostiteljstvom.⁹

Nisu, međutim, samo pljačka, teror i likvidacije bili sredstvo širenja njemačkog utjecaja. Kulturno djelovanje Njemačke narodne skupine također je bilo usmjereno širenju germanske kulture u Slavoniji i Srijemu. Afirmaciji njemačkog kulturnog djelovanja trebalo je poslužiti i njemačko školstvo, pa se tako prema zakonskoj odredbi o njemačkom školstvu u NDH u školskoj godini 1941/42. u Osijeku otvara Učiteljska škola sa svim razredima te Realna gimnazija. Milan Grozdanić donosi kako je njemačko školstvo i cjelokupni školski sistem bio u potpunosti izuzet nadzoru državnih vlasti u NDH, nastavni programi preuzimani su iz Reicha te nisu odgovarali prilikama u Hrvatskoj, udžbenici su bili neupotrebljivi, a velik broj učitelja nije imao potpunu učiteljsku spremu pa su postavljeni nastavnici iz Reicha koji se često nisu mogli sporazumijevati sa učenicima, budući je velika većina njih tečno govorila isključivo hrvatski jezik. Grozdanić navodi kako je nastava prije svega imala militarističku tendenciju pri čemu je gimnastika bila prvi i najvažniji predmet. Za gimnastikom, kao drugi predmet po važnosti, slijedio je njemački jezik s 5 do 6 nastavnih sati tjedno, povijest je služila isključivo nacističkoj propagandi, a hrvatski jezik bio je posve zapostavljen te se nastavnicima zabranjivalo predavati hrvatsku književnost i gramatiku.¹⁰ O ideološkim načelima tih njemačkih škola saznajemo i iz primjera Učiteljske škole u Osijeku gdje je za upis potrebna bila potvrda i izjava o rasnoj pripadnosti, ali i svjedodžba Ustaškog stožera u Osijeku o nacionalnom i političkom vladanju.¹¹ Takvi podaci jasno govore o tome kakvu je promjenu doživio školski sustav u gradu Osijeku, u svega nekoliko godina, s obzirom da je odmah nakon rata njemački jezik posve izbačen iz nastavnog plana i programa, a i ostali predmeti doživjeli su značajne sadržajne promjene, no o tome će detaljnije biti govora u nastavku rada.

Masovni progoni dijela osječkog stanovništva, u najvećoj mjeri Židova, vrhunac doživljavaju početkom 1942. godine kada je odlučeno da ih se smjesti u posebno zdanje nedaleko grada. U ultimatumu postavljenom židovskoj bogoštovnoj općini, od strane ustaških vlasti, odlučeno je da se na 3.5 kilometara od Osijeka, na tenjskoj mitnici, izgradi geto naselje za osječke Židove. Isprva nešto blaži režim u tom naselju s vremenom je pooštren te ono postaje logor u punom smislu. Osim Židova iz grada Osijeka tamo su ubrzo deportirani i Židovi iz

⁹ Živaković-Kerže, „Podržavljenje imovine Židova u Osijeku“, 100, 101, 113, 114.

¹⁰ Milan Grozdanić, *U ime Krista i Uebermenscha* (Osijek, Društvo učitelja, nastavnika i profesora u Osijeku, 1958.).

¹¹ Isto, 41.

ostatka Slavonije čime je njihovo izopćenje iz društvenog života doživjelo vrhunac.¹² U teškim životnim uvjetima kroz logor je prošlo 3000 ljudi, uglavnom Židova (bilo je ponešto Srba i Roma), sve do kraja kolovoza 1942., kada je u tri etape dio logoraša transportiran u Jasenovac i ženski logor Lobor, a dio izravno u Auschwitz. Iz njemačkih logora se u grad nakon rata vratilo svega njih desetak. Upravo taj podatak najbolje govori o stradanju židovske populacije u Osijeku koja se brojala u tisućama, a to se značajno odrazilo i na promjenu strukture stanovništva vidljivu nakon Drugog svjetskog rata.¹³

S obzirom da je Osijek prije rata te na samom njegovom početku, zbog djelovanja jake i dobro organizirane Njemačke narodne skupine, bio jako uporište fašizma u Slavoniji bila je potrebna i dobra koordinacija među partizanima, koja je najčešće podrazumijevala akcije diverzantskog karaktera, sve do 14 travnja 1944. godine kada nakon dugih borbi diljem Slavonije oslobađaju Osijek.¹⁴ Tada napokon završavaju izravna ratna stradanja grada i gradskog stanovništva te se počelo s obnovom svih sfera gradskog društvenog života u duhu novog političkog uređenja, između ostalog školstva, obrazovanja i kulture o kojima će biti riječ u ovome radu.

¹² Mirko Peršen, *Ustaški logori* (Zagreb: Globus, 1990.).

¹³ Isto, 287.

¹⁴ Ivan Mišković, *Pregled narodnooslobodilačkog rata u Slavoniji* (Slavonski Brod: Historijski institut Slavonije, 1968.).

3. Prve partizanske škole na području Hrvatske, prethodnice partizanskih gimnazija

Već za vrijeme Drugog svjetskog rata u redovima NOP-a javlja se ideja za podizanjem škola čija će glavna uloga biti edukacija i opismenjivanje, ali i formiranje nove političke i društvene svijesti. Te škole, kako tada piše ratni partizanski tisak, moraju djeci omogućiti shvaćanje svakodnevnih zbivanja i dati temelj za izgradnju profesionalnog života te za borbu u revolucionarnoj preobrazbi jugoslavenskog društva. U prvom redu spominju se pismenost, koja uključuje logično čitanje i samostalno pisanje slobodnih sastavaka, i kultura. Kako bi postigli navedeno, osim predmeta i pojava iz svakodnevice, djeca su se morala upoznati s karakterom NOP-a i prvom pojavom partizana, njihovim borbama s neprijateljima te ustrojavanjem organizirane vojske i novih političkih vlasti na oslobođenim prostorima. Za provođenje takvog školskog programa, kao dio općeg kulturno-prosvjetnog programa, zaduženi su bili kulturno-prosvjetni odbori uz pomoć predstavnika vlasti, AFŽ-a te USAOJ (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije).¹⁵

S jačanjem oružane borbe i stvaranjem oslobođenih područja kreće sve raznovrsniji prosvjetni i kulturni rad, kako u partizanskim vojnim jedinicama, tako i među ostatkom stanovništva. Prve takve škole u određenom smislu bile su prve grupe partizana gdje su partijski rukovoditelji radili na podizanju političke svijesti, razvijanju pismenosti, čitanju proglašenja, umnožavanju partizanskog tiska te učenju. Kasnije su, u sklopu većih partizanskih vojnih jedinica (bataljona i brigada), formirane i kulturno-prosvjetne sekcije koje su vodile brigu o opismenjavanju boraca i drugim aktivnostima. Brigu i odgovornost o prosvjetnom radu na novooslobođenim područjima preuzimali su sve više narodnooslobodilački odbori (NOO-i) koji su od političkih organa prerasli u privremene organe vlasti.¹⁶

Nakon izbijanja oružanog ustanka u Slavoniji, polovicom 1942. godine bilo je oslobođeno više od 120 sela gdje je organizirana široka mreža narodnooslobodilačkih odbora i stvorena mogućnost organizacije školskog i prosvjetnog života. S organiziranim prosvjetnim radom započelo se krajem 1942. godine kada je, nakon sastanka u agitpropu Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju u Zvečevu, osnovano najviše prosvjetno tijelo „Centralni prosvjetni odbor za Slavoniju i Srijem“. Glavni zadatak odbora bio je otvaranje osnovnih škola te rad na

¹⁵ Mihailo Ogrizović, Tomo Žalac, *Škola i odgoj u narodnoj revoluciji* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1965.).

¹⁶ Tomo Žalac, *Škola u ratu i revoluciji: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj 1941-1945.* (Zagreb, Školska knjiga, 1988.).

narodnom prosvjećivanju, a zbog manjka učitelja organizirao je i učiteljske tečajeve. Sadržaj nastave u tim školama bio je određen „Privremenim nastavnim planom i programom za narodne škole na oslobođenom području Slavonije i Srijema“, koji je izradio Centralni prosvjetni odbor za Slavoniju.¹⁷

Na prostoru osječkog okruga koji je obuhvaćao kotareve: Osijek, Vukovar, Vinkovce i Valpovo, najslabije su bile mogućnosti za prosvjetni i školski rad, budući su neprijateljske snage stalno bile u blizini. Upravo zbog toga, potkraj travnja 1944. u okrugu su radile osnovne škole samo u dva oslobođena sela pa su prosvjetni radnici s ovog teritorija upućivani u mjesta slavonske oblasti gdje su se prosvjetne i školske aktivnosti održavale u većoj mjeri. Nakon oslobođenja nekih većih mjesta u Slavoniji, u jesen 1944. godine stvoreni su uvjeti za početak rada prvih srednjih općih i stručnih škola, ali zbog navedenih okolnosti to nije bila mogućnost u samom gradu i okrugu Osijek te se one osnivaju u Požegi, Kutjevu, Pakracu, Daruvaru, Virovitici, Požegi i još nekim mjestima u pretežno zapadnijim slavonskim područjima.¹⁸

Još za vrijeme Drugog svjetskog rata, naročito od 1943., na području Hrvatske organizirani su mnogobrojni analfabetski tečajevi i osnovne škole koje su djelovale u kućama ili teško oštećenim školskim zgradama. Nakon oslobođenja većeg dijela današnje Republike Hrvatske 1943. javio se problem školovanja starijih nepismenih boraca te onih mlađih koji su prekinuli školovanje kako bi se priključili narodnooslobodilačkoj vojsci. Prva partizanska škola u Hrvatskoj počela je s radom u rujnu 1942. godine upravo u Slavoniji, u Zvečevu. Prosvjetni odjeli AVNOJ-a i ZAVNOH-a donijeli su 1942. i 1943. godine odluku da se na čitavom teritoriju Jugoslavije, odnosno Hrvatske, započne s organiziranom osnovnoškolskom i srednjoškolskom nastavom. Tada su u Hrvatskoj djelovale 252 partizanske škole s 21.717 učenika, a već 1943./1944. broj partizanskih škola samo u Slavoniji porastao je na 915 sa 62.974 učenika.¹⁹

Prva partizanska gimnazija proradila je u Otočcu 8. lipnja 1943. godine, a kasnije su otvarane i diljem oslobođenog teritorija (npr. u Slavoniji u Grubišnom polju, Kutjevu, Novoj Gradišci, Donjem Miholjcu...). Najpoznatija tadašnja partizanska gimnazija bila je ona u Rujevcu, u općini Dvor, gdje su već za vrijeme rata postojale brojne đачke sekcije: dramska, literarna, folklorna, pjevačka, likovna, zdravstvena, ekonomska, sportska sekcija i sekcija za

¹⁷ Žalac, *Škola u ratu i revoluciji: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj 1941-1945.*, 125, 126.

¹⁸ Milan Lipovac, *Školstvo i prosvjetno-kulturna djelatnost na oslobođenom teritoriju Slavonije (1941.-1945.)* (Zagreb, Školske novine NIRO, 1981.).

¹⁹ Vesna Čulinović Konstantinović, *Zbornik partizanske gimnazije* (Zagreb, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, 2010.).

zidne novine. Navedene sekcije su usprkos ratnim uvjetima organizirale programe u obližnjim mjestima. Zbog neprijateljskih upada ta je gimnazija najprije premještena na sjeverne obronke Zrinske gore, u Klasnić, a zatim u Italiju, u mjesto Santa Cesarea. Nakon oslobođenja Dalmacije rujevački gimnazijalci vratili su se iz Italije i u Splitu završili svoje školovanje. U Slavoniji je pak, formiranjem Srijemskog fronta, evakuirano sedam partizanskih gimnazija sa slavonsko-moslavačkog područja u vojvođansko mjesto Bajmok. U Bajmoku je, uz 132 đaka mještanina, bilo sveukupno 696 učenika. Gimnazija je započela s radom u ožujku 1945., a završila u lipnju iste godine. Nakon toga se dio učenika premjestio u Osijek, gdje je formirana prva poslijeratna partizanska gimnazija „Ivo Lola Ribar“, a dio u Zagreb upisavši gimnaziju „Maršal Tito“. Tako je nakon rata omogućeno mladim partizanima da nastave prekinuto školovanje i to ubrzanim tempom, pa su mnogi od njih završavali dva razreda u jednoj godini.²⁰

Te škole i školski sustav unatoč teškim uvjetima u kojima su djelovale zaslužne su za pobjedu u ratu, ali i obrazovanje prvih nositelja narodnooslobodilačkog duha koji su temelj za izgradnju novog školskog i obrazovnog sustava nakon rata u novoj državnoj tvorevini i političkom poretku.

²⁰ Čulinović Konstantinović, *Zbornik partizanske gimnazije*, 14, 15.

4. Školstvo u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata

Oslobođenjem Jugoslavije počinje i novo razdoblje u svim aspektima društvenog života između ostalog u prosvjeti i školstvu. Demokratska Federativna Jugoslavija izašla je iz rata s teškim problemima, ali i elanom za njihovo rješavanje. Vlada Federalne Hrvatske formirana je 14. travnja 1945. te je preuzela funkciju vrhovne vlasti na cijelom hrvatskom teritoriju, a u srpnju iste godine s radom počinje i Narodni Sabor Hrvatske kao izravni nasljednik ZAVNOH-a. Između ostalih organa vlasti osnovano je i Ministarstvo prosvjete zaduženo za organizaciju školstva i prosvjete. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu u studenom 1945. pobijedio je Narodni front s 96 posto glasova, a skupština je 29. 11. 1945. proglasila Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. U Ustavotvornoj skupštini 31. siječnja 1946. godine izglasan je Ustav u kojem je utvrđen pravac daljeg razvitka zemlje, a njegovo donošenje imalo je dalekosežno značenje i za izgradnju školstva. Osnovni principi njegova razvoja bili su: potpuna demokratičnost u školstvu i ravnopravnost nacija na obrazovanje, svjetovnost škole i odgoj omladine u duhu tekovina NOB-a. Prema tim principima odvijao se rad svih škola i prosvjetnih ustanova nakon 1945. godine.²¹ Prvi ministar prosvjete bio je Ante Vrkljan, imenovan u vladi formiranoj upravo 14. travnja 1945., njega je zamijenio dr. Zlatan Sremec 2. veljače 1946., a od 28. studenog 1946. tu dužnost obnašao je dr. Ivan Babić. Iz državnog proračuna za prosvjetu se u razdoblju od 1945. do 1948. izdvajalo između petnaest i dvadeset četiri posto, a većina sredstava bila je namijenjena radu nekoliko većih kulturnih institucija, fakulteta i srednjih škola. Sredstva za rad osnovnih škola i plaće učitelja osiguravana su iz proračuna narodnih odbora. Materijalna osnova i prvi rezultati provedbe novog koncepta prosvjetne politike djelomično su osigurani još za vrijeme rata konfiskacijom i sekvestracijom niza kulturnih institucija, ukidanjem građanskih i privatnih škola te ubrzanim osposobljavanjem novih kadrova.²²

Veliki problem s kojim su se nove vlasti susrele bio je velik broj uništenih i spaljenih zgrada. Kabineti, laboratoriji i razna školska pomagala bili su uništeni u 5.397 škola, a oštećeni u njih 2.495 što bi značilo da je više od 70 posto škola bilo lakše ili teže oštećeno s obzirom da brojke govore o postojanju 10.903 škole prije rata. Knjižnice su također uništene ili oštećene u više od 70 posto škola te su za njihovu obnovu i gradnju uložena velika sredstva, podaci za prosvjetu i kulturu govore o 10 milijardi dinara godišnje, što je potaknulo razvitak školske mreže u Jugoslaviji. Zaostalost prosvjete i školstva još iz vremena prije rata sada je dolazila do

²¹ Dragutin Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb, Pedagoško književni zbor, 1958.).

²² Katarina Spehnjak, "Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.," *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 25, No. 1 (1993.): 75, 76.

izražaja. Neki od pokazatelja takvog stanja bili su slabo razvijena mreža osnovnog školstva i prekratko trajanje njegovog obaveznog dijela, velik broj nepismenih, zanemareno niže i srednje stručno školstvo, nedovoljan broj srednjih škola i nastavnog kadra te nedovoljno razvijena mreža viših i visokih škola te fakulteta. Trebalo je sadržaj obrazovanja i kvalitetu odgoja mijenjati te usklađivati s potrebama novog državnog uređenja. Upravo zbog takvih potreba sistem rukovođenja prosvjetom i školstvom bio je centraliziran i čvrsto izgrađen u godinama neposredno nakon rata. Općeobrazovnim školama, znanstvenim i kulturnim ustanovama rukovodila su ministarstva prosvjete u republikama, a u oblasnim i kotarskim narodnim odborima povjereništva za prosvjetu. Stručnim školama su pak rukovodila resorna ministarstva, a poslije su pri ministarstvima za prosvjetu formirani odjeli za stručno školstvo.²³

Specifičan problem bio je nedostatak kvalificiranog kadra pa su poslije rata kadrovi osposobljeni pomoću kraćih tečajeva i seminara. U Zagrebu je 1945. godine osnovana Socijalno-pedagoška škola, ali je ispočetka oskudijevala stručnom literaturom. S obzirom da je velik broj školskih zgrada bio uništen i spaljen mnogo se osnovnih škola u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Crnoj Gori smještalo u privatnim seoskim zgradama ili u malim drvenim kućama. Obnovom i gradnjom do 1947. dobilo se 28.893 kvadratna metra novih školskih površina, a broj učitelja povećavao se iz godine u godinu. Kako bi se povećala razina općeg obaveznog obrazovanja, Predsjedništvo Narodne skupštine donijelo je 26. listopada 1945. Zakon o obaveznom sedmogodišnjem školovanju.²⁴ Sedmogodišnja škola u praksi se ostvarivala na dva načina: postupnim prerastanjem četverogodišnjih škola u sedmogodišnje i transformiranjem nižih gimnazija u trogodišnje i njihovim spajanjem s četverogodišnjim školama u sedmogodišnje. Međutim, uz sedmogodišnje škole i dalje su postojale niže gimnazije koje su u vertikalnom nastavljanju obrazovanja nosile veću perspektivu. Za takvu novu sedmogodišnju školu trebalo je donijeti nove ili prilagoditi postojeće nastavne planove i programe pa je od 1947./48. donesen novi *Nastavni plan i program za niže gimnazije i sedmogodišnje škole* te konačno u kolovozu 1948. i *Nastavni plan i program za više razrede sedmogodišnje škole i niže razrede gimnazije*. Nije svugdje došlo do odobravanja sedmogodišnje škole, naročito je u gradovima postojao otpor, no unatoč tome zanimanje za sedmogodišnje škole je raslo pa je tako broj obveznih učenika koji su nastavljali školovanje u sedmoljetkama skočio s 3 na 41 posto od 1946. do 1948./49. godine.²⁵

²³ Mihajlo Ogrizović, *Prilozi nacionalnoj povijesti pedagogije* (Zagreb, Školske novine, 1989.).

²⁴ Isto, 193, 194.

²⁵ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije* (Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet, 2009.).

Neposredno nakon rata, gimnazije su također započele rad u vrlo teškim uvjetima jer je oko 4 posto zgrada bilo uništeno, a 64 posto jače oštećeno, stradali su i kabineti, knjižnice i ostali namještaj. Kako je naslijeđeni školski sustav sadržavao u sebi oznake dualizma: opće škole koje pripremaju za nastavak daljnjeg obrazovanja i srednje stručne škole koje pripremaju za svijet rada, novo društvo započelo je niz reformi s ciljem ujednačavanja školskog sustava. Tako su odmah poslije rata ukinute građanske škole (pretvorene u niže gimnazije) i privatne škole, a niže gimnazije pripojene su u sastav osmogodišnjih škola. Ostaju četverogodišnje više gimnazije (ili samo gimnazije) koje se može upisati nakon završene potpune osmogodišnje škole, dok za vjerske potrebe ostaju klasične gimnazije koje gube pravo javnosti.²⁶ Nova vlast je naročito energično pristupila rješavanju infrastrukturnih problema pa je u školskoj godini 1945/46. omogućila rad za 113 gimnazija (62 niže, 47 potpunih i 4 klasične). Neke srednje škole, kao što je već spomenuto, imale su pomoćna odjeljenja i tečajeve za ratom pogođene učenike koji su mogli završiti dva razreda za godinu dana. Za ubrzano školovanje omladinaca i omladinki, bivših boraca, otvorene su partizanske gimnazije: Gimnazija „Maršala Tita“ u Zagrebu, „Vladimira Nazora“ u Hvaru te „Ive Lole Ribara“ u Osijeku o čijem će se radu detaljno pisati u nastavku ovoga rada. Navedene gimnazije su s ubrzanim školovanjem prestale na kraju školske godine 1947/48.. Broj učenika u svim gimnazijama uskoro je prešao predratni nivo jer je vlast sistemom učeničkih domova i stipendija omogućavala većem broju radničke i seljačke djece polazak u srednju školu.²⁷

Broj profesora u hrvatskim gimnazijama na početku školske godine 1945/46. bio je 1787, no onda počinje padati jer su sedmogodišnje i stručne škole apsorbirale jedan dio profesora (kao i učenika), a jedan dio ih je upućen na rad u NR Bosnu i Hercegovinu. Profesori u gimnazijama bili su vrlo opterećeni radom sa prevelikim brojem učenika u razredu, honorarnim satima u stručnim školama, tečajevima za oficire i školama za obrazovanje radnika, a sve navedeno nepovoljno je djelovalo na kvalitetu njihova rada.²⁸ U gimnazijama je, kako se navodi, u prvim poslijeratnim godinama postojalo i nešto profašistički orijentiranih pojedinaca i grupa, odnosno nastavnika i učenika koji nisu u potpunosti prihvaćali novi politički ustroj, pa su profesori potpomognuti omladinskom organizacijom svoj rad usmjeravali na afirmaciju povijesti NOB-a, uloge KPJ i Josipa Broza Tita. U tome je svoju ulogu imao i Sindikat prosvjetnih radnika koji je bio zadužen za ideološki preodgoj nastavnčkog kadra. Franković navodi kako su zbog teških uvjeta rada, na koje su, osim već navedenih razloga, utjecali i osobni učenički problemi (životne

²⁶ Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, 88.

²⁷ Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, 443.

²⁸ Isto, 443, 444.

prilike u domovima i obiteljima), nedovoljna opremljenost škola nastavnim pomagalicama i slično, pojedini profesori, u suradnji s omladinom, organizirali su kružoke za učenje i pomoć slabijim učenicima, poticali natjecanja, pomagali izdavanje zidnih novina, uvodili vježbe u nastavi fizike i kemije te osnivali grupe za različite predmete (npr. mladi prirodnjaci, tehničari itd.).²⁹

Najteže uvjete rada imali su učitelji raspoređeni u zabačena, u ratu stradala sela gdje su obavljali mnoge poslove koji nisu imali veze s prosvjetnim radom: pri zarezu i skupljanju poreza, popisu gospodarstava, u agitaciji za razne političke akcije, u matičarskoj službi, kod organizacije radnih akcija, mobiliziranju radne snage i sličnog. Od prosvjetnih aktivnosti, osim rada u školi, još su vodili analfabetske tečajeve i organizirali kulturno-prosvjetni život te nisu imali mogućnost odbijanja. I materijalni uvjeti života bili su teški za većinu prosvjetnih radnika, osim onih u najvećim gradovima, pa iako su imali načelne prednosti oni ih zbog preopterećenosti ili životnih okolnosti često nisu mogli iskoristiti. Besplatan smještaj podrazumijevao je postojanje učiteljskog stana u školi, što je poslije rata imala tek trećina škola, pa su oni najčešće iznajmljivali sobe u selima i sami ih plaćali. Roba i hrana iz garantirane opskrbe dijelila se samo određenim danima u kotarskim centrima pa učitelji iz udaljenih sela zbog preopterećenosti ili prometnih teškoća, nisu mogli doći do nje. Takva preopterećenost nastavnika i učitelja raznim prosvjetnim zadacima i zahtjevima procesa odgoja i obrazovanja, vrlo brzo je dovela do slabljenja interesa za to zanimanje i napuštanja struke. Krajem 1947. godine u Ministarstvu je registrirano da niz diplomiranih studenata Filozofskog i Prirodoslovno-matematičkog fakulteta na razne načine izbjegava raspoređivanje na profesorska mjesta. Mnogi od njih su se zapošljavali u raznim ustanovama i tvornicama većih gradova, a dio je tražio odlazak u druga ministarstva. Slično je bilo s učiteljima koji su odbijali službu na selu i zapošljavali su se kao činovnici u političkim organizacijama ili aparatima vlasti. Politički organi takve su pojave nazivali gubljenjem entuzijazma i nestankom požrtvornosti.³⁰

Također, vrlo važan bio je odgojni aspekt škole, koja osim osnovnih općih i stručnih znanja ima zadatak stvoriti nove ljude, građanskog socijalističkog društva, narodne države, a ujedno patriota, svjesnih radnika i čvrstih karaktera. S obzirom na zadatak, prosvjetni radnici najprije su morali „preodgojiti“ sami sebe, prihvaćajući vladajuće političke i ideološke stavove. Tome su trebali poslužiti pedagoški časopisi (*Narodna prosvjeta*, *Kulturni radnik*, *Scuola*

²⁹Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, 446.

³⁰Katarina Spehnjak, *Javnost i narodna propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945.-1952.* (Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2002.).

nuova) i savjetovanja u organizaciji Ministarstva prosvjete i sindikata, na kojima bi načelnici ministarskih odjela i članovi Agitpropa CK KPH davali osnovne smjernice za odgojni rad u školama, pri čemu su se posebno naglašavala načela socijalističkog morala te jugoslavenski patriotizam i internacionalizam.³¹ Prosvjetna i kulturna politika bila je važan čimbenik revolucionarnog preobražaja društva, budući da je školu trebalo ispuniti „novim duhom“ isprva definiranim tekovinama NOB-a, a potom usmjerenom ka razvoju marksističko-lenjinističkog pogleda na svijet. Iako se od svih predmeta očekivalo da doprinesu takvom odgoju i obrazovanju, skupina nacionalnih predmeta: materinji jezik, povijest, zemljopis te glazbeni odgoj, imala je najveću političku i idejnu ulogu u djelovanju na svijest učenika.³² Premda su nastavnici i učitelji morali predavati gradivo prožeto ideološkim postavkama uz poželjno članstvo u Komunističkoj partiji, u prvim godinama poslije rata ne bilježi se njihova masovnija uključenost sve do sukoba s Informbiroom. Međutim, u nekim se dokumentima navodi kako su svi nastavnici gimnazija, osim rijetkih iznimki, članovi Narodne fronte.³³

Adekvatnu stručnu naobrazbu imalo je 1948. godine više od 80 posto učiteljskog kadra, dok su ostali za učiteljsko zvanje osposobljeni na različitim tečajevima. S obzirom da su odgoj i obrazovanje trebali biti važni čimbenici kulturnog preobražaja društva, odnosno dio kulturne revolucije, trebalo je za taj proces imati nastavnike kojima je taj zadatak bio namijenjen. Još tijekom rata su partizanske vlasti shvatile ulogu nastavnika pa su preko okružnih prosvjetnih odjela započele pripreme za preuzimanje vlasti, a te pripreme su uključivale organizaciju političko-pedagoških seminara za nastavnike koje je tim putem trebalo upoznati s ideologijom NOP-a te ciljevima i povijesti NOB-a kao temeljem preodgoja i političke izgradnje svih nastavnika na određenim područjima pa tako i u Slavoniji. Dodatni seminari s tematikom o NOB-u održavali su se za nastavnike povijesti i hrvatskog jezika, zbog već spomenute političke važnosti navedenih predmeta.³⁴ Međutim, osim početnih seminara održanih neposredno nakon rata, u razdoblju djelovanja osječke Partizanske gimnazije, Ministarstvo prosvjete nije ulagalo znatniji angažman na stručnom usavršavanju nastavnika, već je ono u većoj ili manjoj mjeri prepušteno nižim prosvjetnim tijelima, školama i sindikatu. Tako se u izvještajima prosvjetnih odjela i škola za školsku godinu 1945/46. spominju različiti oblici stručnog i ideološko-političkog usavršavanja kao dio jedinstvenog procesa. Prosvjetni odjeli NO-a organizirali su prosvjetne konferencije, dok se u školama spominju radne zajednice, sastanci

³¹ Spehnjak, *Javnost i narodna propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945.-1952.*, 201, 203.

³² Snježana Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)* (Zagreb, Srednja Europa, 2012.).

³³ Spehnjak, *Javnost i narodna propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945.-1952.*, 203, 204.

³⁴ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 154, 155, 156.

predmetnih nastavnika i međusobno posjećivanje satova. Sindikalne grupe preuzele su na sebe značajan dio posla na stručnoj i ideološko-političkoj izobrazbi nastavnika pa se na njihovim sastancima proučavala stručna, pedagoška i politička tematika, a nastavnici su tada raspravljali o metodici, novim nastavnim planovima i programima te izmjenjivali ideje za rad u nastavi. Takvi sastanci trebali su potaknuti nastavnike na čitanje političkih i stručnih članaka. U pojedinim su se školama na stručnim usavršavanjima održavali referati: *O Staljinu /život, rad i značaj/, O fašizmu*, što je ukazivalo na nove trendove u školstvu.³⁵ Na početku školske godine 1946/47. formirana je pri Centralnoj upravi Saveza prosvjetnih radnika komisija za stručno usavršavanje učitelja i nastavnika općeobrazovnih škola te je ona sastavila prijedlog programa izobrazbe nastavnika koji je trebao poslužiti kao osnova za izradu programa stručnog usavršavanja u školama. Neke od tema predviđenih za izobrazbu nastavnika u srednjim školama bile su: *Uloga ličnosti i narodnih masa u historiji, O ulozima napredne ideologije u razvitku društva te Imperijalizam*. Takve teme jasno ukazuju na ideološki zaokret u školstvu. Predviđena literatura sastojala se pretežno od djela sovjetskih autora te domaćih poput Tita, Đilasa i Dedijera. Tek od školske godine 1948/49. Ministarstvo prosvjete uspostavilo je čvršću kontrolu nad stručnim usavršavanjem nastavnika pokretanjem stručnih aktiva i tečajeva za stručno-ideološko usavršavanje, a opet valja naglasiti kako se posebna pažnja pridavala nastavi povijesti.³⁶

Osim stručnog usavršavanja vlastitog treba spomenuti da je Hrvatska istovremeno svoj prosvjetni kadar upućivala u ostale jugoslavenske republike gdje je potreba za njima bila još i veća. Tako je u prve tri poslijeratne godine 357 učitelja otišlo u neku drugu republiku, najviše njih, čak 223 u Bosnu i Hercegovinu, 87 u Srbiju, 38 u Sloveniju te 9 u Makedoniju i Crnu Goru. Od 1945. do 1948. godine povećan je broj učiteljskih škola s 10 na 17, s udvostručenjem učenika pa je uz 3.600 redovitih polaznika učiteljskih škola 1948. u raznim oblicima skraćenog obrazovanja za to zanimanje bilo još 1.500 osoba.³⁷

Odnosi između Crkve i države definirani su dokumentima ZAVNOH-a još za vrijeme rata te Ustavom Narodne Republike Hrvatske iz 1947. godine, pri čemu je osnovno polazište bila sloboda vjeroispovijesti i odvojenost Crkve i države. Vjerski blagdani prvotno su bili neradni dani te su se čestitali građanima u državnim glasilima, a vjeronauk u školama je kao izborni predmet postojao sve do 1952. godine. Treba naglasiti i kako vjeroučitelji nisu bili

³⁵ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 161, 162, 163, 164.

³⁶ Isto, 164, 165, 167, 168.

³⁷ Katarina Spehnjak, „Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.“, 81.

članovi nastavničkog vijeća, a ocjena iz vjeronauka nije utjecala na opći školski uspjeh. Premda su se u javnosti vjerska prava afirmirala kao dio građanskih sloboda, ljude se često nastojalo odvratiti od religije te ih „osloboditi od misticizma“. Nakon 1947. godine vjerski blagdani su postupno prestali biti državni praznici, a ljude se na te dane poticalo na rad što je polučilo djelomične uspjehe.³⁸

³⁸ Katarina Spehnjak, „Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.“, 95, 96.

5. Povijest Partizanske gimnazije u Ivana Ribara Lole u Osijeku

Iz osječkih gimnazija potekli su mnogi poznati i zaslužni ljudi svoga vremena čijim se postignućima dičimo i danas, a to i ne čudi s obzirom da je većina profesora osječkih gimnazija kroz povijest školovana u europskim centrima poput Beča, Budimpešte, Praga, Padove i Pariza. Andrija Mohorovičić, Izidor Kršnjavi i Ferdo Šišić samo su neki od velikana koji su dali svoj obol razvoju osječkog srednjeg školstva. Velika (klasična) gimnazija (1729.-1927.), Realna (muška) gimnazija (1870.-1945), Ženska realna gimnazija (1917.-1945.) te Učiteljska škola (preparandija) (1893.-1945.) škole su s najvećom reputacijom u gradu Osijeku do Drugog svjetskog rata, nakon kojeg mijenjaju nazive i prilagođavaju se novom nastavnom planu i programu te nastavljaju tradiciju gimnazijskog školovanja. Jedna od školi koja je započela s radom nakon oslobođenja Osijeka bila je Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole.³⁹

Za učenike koji su, zbog aktivnog sudjelovanja u NOB-u ili kao žrtve fašističkog terora, prekinuli školovanje otvorene su srednje škole u kojima su mogli nadoknaditi izgubljene godine. U tim je školama jedna školska godina obuhvaćala dva razreda te je prema tome jedan razred trajao pola godine. Za otvaranje razreda potrebno je bilo najmanje 15 učenika, a morali su biti zastupljeni svi predmeti koji su se učili u redovnim gimnazijama. Ista pravila kao i u redovnim gimnazijama vrijedila su i po pitanju vladanja učenika, propisa vezanih za zaposlenike te administraciju i unutrašnju organizaciju škole.⁴⁰

U partizanske gimnazije, kao što je već navedeno, primali su se samo oni učenici koji su zbog ratnih zbivanja prekinuli školovanje te za njih nije vrijedilo ograničenje o godinama koje se primjenjivalo za redovne gimnazije. Uz svaku od tri partizanske gimnazije, zagrebačku, osječku i hvarsku, otvoren je i internat za učenike. Uz osječku partizansku gimnaziju nalazio se Partizanski đački dom u kojem je tijekom prve školske godine (1945./46.) bilo smješteno čak 233 učenika škole, a tijekom druge školske godine (1946./47.) njih 170.⁴¹ Nastavni program ovih gimnazija bio je skraćen u odnosu na redovne, ali pri tome nije smjelo biti izostavljeno ništa važno i neophodno za opće obrazovanje te se nije smjelo izvesti u vremenu kraćem od 5 mjeseci. O prevođenju učenika u starije razrede, polaganju popravnih ispita i ponavljanju razreda odlučivalo je razredno vijeće, a po svršetku svakog razreda učenici su dobivali

³⁹ Ljuba Radman et al., *Gimnazije u Osijeku: ravnatelji, profesori i maturanti: 1729.-2000.* (Osijek, HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, 2001.).

⁴⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1945. (208-293), Pravilnik o gimnazijama za učenike koji su prekinuli školovanje, 31.10.1945.

⁴¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Izvještaj početkom šk.god., Stanovanje učenika, 15.3.1947.

svjedodžbu o učenju i vladanju u tom razredu, na kojoj bi moralo biti istaknuto da se izdaje prema Zakonu o srednjim školama za učenike koji su prekinuli školovanje.⁴² Učenici koji bi nadoknadili izgubljene školske godine ili ih ne bi završili s uspjehom, prelazili su u redovne razrede, ako su zadovoljavali godinama starosti.⁴³

Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole započela je s radom 1. listopada 1945. godine u Osijeku te je tada upisano 10 razrednih odjeljenja, a školske prostorije nalazile su se u zgradi Osnovne škole Jože Vlahovića, u tadašnjoj Vlahovićevoj, a danas Jagerovoj ulici. Osim Partizanske gimnazije i osnovne škole u zgradi su još radile srednja tehnička škola, stručna produžna škole te vježbaonica učiteljske škole.⁴⁴ U izvještaju o zgradi i materijalnom stanju škole upućenom Odjelu za školstvo Ministarstva prosvjete, direktor je opće stanje školske zgrade ocijenio dobrim. Škola je imala 10 učionica, čiji je broj omogućavao jednokratnu nastavu, namještaja je bilo dovoljno, no problem je predstavljao nedostatak znanstvenih zbirki i udžbenika potrebnih za rad.⁴⁵ Školi je tijekom dvije školske godine rada pohađalo ukupno 497 učenika te je na njoj radilo 14 nastavnika, iako se u više navrata isticalo kako je školi potrebno više nastavnika za uspješno provođenje skraćenog programa. Škola je od Ministarstva prosvjete NR Hrvatske, Odjela za srednje škole, 12. kolovoza 1947. godine primila rješenje o prestanku rada gimnazije Ive Lole Ribara u Osijeku. Prema toj odluci gimnazija je izvršila svoju ulogu te je, po prestanku rada, svu arhivu trebala predati I. gimnaziji Osijek, kabinete Učiteljskoj školi koja se preseljavala u zgradu, a dio inventara preuzela je i škola za opće obrazovanje radnika. Od odluke o zatvaranju do samog zatvaranja, imala je Partizanska gimnazija još podmiriti tekuće obaveze plaćanja računa, otkazivanja pretplata na časopise i sl., a popravni ispiti od školske godine 1946./47. obavili su se na I. gimnaziji.⁴⁶ Učenici koji nisu nadoknadili izgubljene godine školovanja tijekom NOB-a prelazili su na Partizansku gimnaziju u Zagrebu, uz uvjet da se radi o dobrim učenicima, a tamošnji Partizanski đачki dom primao je oko 40 učenika. Također, osječkoj gimnaziji savjetovalo se da među učenicima provede propagandu za nastavak školovanja u strukovnim školama.⁴⁷

⁴² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1945. (208-293), Pravilnik o gim. za uč. koji su prekinuli školovanje, 31.10.1945.

⁴³ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara-Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Pomoćno školovanje učenika-upute za rad u 1946./47., 16.8.1946.

⁴⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara-Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Podaci o školi, 6.7.1946.

⁴⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara-Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Podaci o zgradi i materijalno stanje škole, 30.7.1946.

⁴⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Prestanak rada gimnazije Ive Lole Ribara u Osijeku, 12.8.1947.

⁴⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Đaci koji nisu nadoknadili izgubljeno školovanje, 16.7.1947.

6. Nastavni plan i program te nastava u Partizanskoj gimnaziji

U prvim poslijeratnim godinama problem za nove savezne vlasti predstavljale su razlike u obrazovnim sustavima i nastavnim planovima i programima. Od samog početka postojala je zamisao da za cijelu zemlju treba utvrditi jedinstvenu organizacijsku shemu cjelokupnog sustava općeg obrazovanja, kao i jedinstveni princip izrade nastavnih planova i programa. U listopadu 1945. godine doneseni su savezni okvirni planovi i programi za šk. god. 1945/46., prema kojima su izrađeni i republički iako su se oni vrlo brzo počeli razlikovati.⁴⁸ Kako bi izrada nastavnih planova i programa polučila što veći uspjeh početkom 1946. godine, točnije 5. siječnja, Odjel za srednje škole Ministarstva prosvjete uputilo je svim oblasnim, okružnim i gradskim NO-ima te svim gimnazijama dokument u kojem ih se poziva da predstave prijedloge i napomene u vezi s novim nastavnim planom i programom. U tom dokumentu stoji da svi nastavnički zborovi na svojim sjednicama i stručnim sastancima rasprave o donesenom programu za pojedine predmete te da zaključke svojih diskusija podnesu Ministarstvu prosvjete. Ministarstvo je tvrdilo kako je od velike važnosti sudjelovanje nastavničkih zborova u izradi definitivnog plana i programa, naročito zbog donošenja udžbenika za ovu i sljedeću školsku godinu koji su najvažniji preduvjet za uspješnu nastavu. Tim se dokumentom pozvalo sve direktore gimnazija i klasičnih gimnazija, da Ministarstvu prosvjete što prije pošalju zaključke diskusija o pojedinim predmetima u novom nastavnim planu i programu. Ističe se kako napomene i prijedlozi trebaju biti stvarni i motivirani, a pritom kratko i jezgrovito izneseni na posebnom papiru za svaki predmet.⁴⁹

Nastavnici i učitelji partizanske gimnazije su pristupili vrlo ozbiljno naputku Ministarstva prosvjete te su sastavili prijedloge i napomene za određene predmete. Među naputcima i prijedlozima nastavnika osječke partizanske gimnazije najopsežniji bio je onaj za nastavu ruskog jezika kojeg potpisuje profesor Aleksandar Kozicky-Fider. On u svome prijedlogu navodi kako bi nastavni program iz ruskog jezika trebalo izraditi mnogo detaljnije uz posebne upute za svaki dio programa. Razlozi tome, prema njegovom tumačenju, leže u činjenici da nema dovoljno kvalificiranih nastavnika za ovaj predmet koji se u većini gimnazija predaje prvu školsku godinu kao sasvim novi predmet.⁵⁰ Treba se posvetiti više pažnje i dati

⁴⁸ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 73, 74.

⁴⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara-Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Nastavni plan i program-napomene i prijedlozi, 5.1.1946.

⁵⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara.Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Mišljenje o novom planu i programu za gimnazije iz ruskog jezika u škol.god. 1945.-46., 17.1.1946.

točne upute za one nastavnike koji predaju ruski jezik bez kvalifikacija i ostalih uvjeta za to, a na prvim satima u svakom razredu treba temeljito obraditi osnovna i bitna pravila fonetike ruskog jezika. Pri učenju riječi i radu na ruskom rječniku, osim tekstova iz udžbenika valja obrađivati teme iz učenikovog života i primjereno njegovoj dobi (npr. godišnja doba, život u gradu, poljodjelski radovi, opisivanje nekog zanat, obroka i slično). Izbor teme za razgovor treba prepustiti nastavniku da izabere ono što je on sam u stanju obraditi i što može pobuditi interes kod učenika nižih i viših razreda. Također, profesor ističe kako je šteta što u školama ne postoji dovoljno zidnih slika za zornu obuku, kao niti slika u udžbeniku.⁵¹ Udžbenik za učenike prema mišljenju profesora Kozicky-Fidera nije primjeren za školsku upotrebu, budući nedostaje štiva sa fabulom za prepričavanje, već se većina sadržaja odnosi na tvornice i tvorničke radnike što ne odgovara interesima učenika. Udžbenik ne odgovara niti sa estetske strane jer ne sadrži poeziju i prozu klasične ruske literature, ali je škola ipak od Ministarstva prosvjete prethodno već naručila 135 komada navedenog udžbenik (Suhanov).⁵² Po pitanju gramatičke građe, s obzirom na sličnost sa hrvatsko-srpskim jezikom, trebalo bi dati detaljne upute nastavnicima što i kojim redom obrađivati.⁵³ Može se primijetiti kako je prof. Kozicky-Fider dao vrlo opsežan komentar novog nastavnog plana i programa, navodeći pri tom neke specifične probleme u radu. Razlozi tome mogu se tražiti u činjenici da je upravo profesor ruskog jezika, sa 24 sata nastave tjedno, bio među najopterećenijim nastavnicima, kao i u tome što se, naročito u prvim poslijeratnim godinama, velika pažnja i važnost pridavala upravo nastavi ruskog jezika zbog približavanja SSSR-u.

Kao cilj nastave povijesti, u planu i programu, navedeno je razumijevanje društvenog razvitka i usvajanje najznačajnijih kulturnih tekovina čovječanstva, međutim profesor povijesti na osječkoj partizanskoj gimnaziji, Miroslav Polak, smatra da nabranje imena uz pokoji navod kakvog socijalnog pokreta ili nekakve kulturne pojave neće u potpunosti dovesti do tog cilja. Profesor Polak tvrdi da u najvišem razredu (VIII.), kada se obrađuje narodna povijest, prevladava stara politička povijest u većini slučajeva, a on smatra kako bi bilo bolje da se u najvišem razredu obrađuje opća ekonomska, socijalna i politička povijest najnovijeg doba, a u tom okviru i narodna povijest. Takva nastava povijesti mogla bi biti u vezi s drugim predmetima tog razreda poput filozofije, književnosti, biologije itd, a mogla bi bolje poslužiti kao završetak školskog obučavanja i uvođenje omladine u suvremene društvene zadatke koje joj zadaju

⁵¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara.Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Mišljenje o novom planu i programu za gimnazije iz ruskog jezika u škol.god. 1945.-46., 17.1.1946.

⁵² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara.Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Mišljenje o novom planu i programu za gimnazije iz ruskog jezika u škol.god. 1945.-46., 17.1.1946.

⁵³ Isto, 17.1.1946.

društvo i vrijeme.⁵⁴ Profesor Polak smatra da je gradivo za V. razred u povijesti, ali i ostalim predmetima, prevelika. Naime, on smatra kako je loša odluka sažeti povijest staroga vijeka i povijest srednjeg vijeka do humanizma u jedan razred te da se ne može opravdati niti izlikom da je takva odluka samo privremenog karaktera, a takav bi se problem mogao izbjeći s više zapošljavanja i podjelom predmetne građe u više razreda. Profesor zamjećuje i kako su pojedine nepovezane teme često stavljane jedne uz drugu što pokazuje površnost u planu i programu.⁵⁵

Za nastavu povijesti, svim gimnazijama i učiteljskim školama, od strane Odjela za školstvo Ministarstva prosvjete, upućena je 5. veljače 1946. godine posebna Uputa za predavanje NOB-a jer je bilo primijećeno kako je dotadašnji način poučavanja učenika kontraproduktivan. U toj Uputi stoji kako se, prema Nastavnom planu i programu za školsku godinu 1945./46., NOB treba predavati u IV. i VIII. razredu kao sastavni dio nacionalne povijesti te da je pogrešna dotadašnja praksa predavanja isključivo NOB-a umjesto nacionalne i opće povijesti, a da se propisani program iz povijesti, pa i onaj u skraćenom obliku, mora završiti u svim razredima.⁵⁶ Također, ista Uputa detaljno govori o načinu na koji se treba predavati NOB. Pri tome se nastavnik ne smije ograničiti isključivo na nabranje sukoba, oslobođenih mjesta, borbenih jedinica i datuma jer takav način rada nije poticao emocionalne reakcije učenika. Navodi se, također, kako treba svestrano prikazati Kraljevinu Jugoslaviju, njen međunarodni položaj, hegemoniju, nacionalnu neravnopravnost te neodlučnost građanskih i seljačkih stranaka.⁵⁷ Za obradu NOB-a preporučuje se korištenje literature u listovima, časopisima i knjigama, ali i organizacija učeničkog rada u razredu ili kružocima gdje bi oni, na osnovi literature, izrađivali tablice i karte ratnih operacija čime bi ilustrirali predavanja i referate. U Uputi se ističe i potreba nabavljanja važnijih dokumenata u vezi NOB-a te slika i članka iz dnevnih novina za opremanje knjižnica, dok pojedini razredi mogu izdavati zidne novine posvećene problemima NOB-a i povijesti NOB-a svoga kraja. U Uputi se na kraju navodi kako samostalni rad učenika i referati o Crvenoj Armiji, tekovinama NOB-a i odlukama AVNOJ-a mogu koristiti više od nabranja činjenica, predavanja i ispitivanja te od njih učiniti zainteresirane suradnike u nastavnom procesu.⁵⁸ Iz ove upute jasno je kako su vlasti veliku pažnju pridavale afirmaciji tekovina NOB-a i njihovoj recepciji kod učenika. Isto tako treba

⁵⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara.Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Mišljenje o novom planu i programu za gimnazije iz povijesti u škol.god. 1945.-46., siječanj 1946.

⁵⁵ Isto, siječanj 1946.

⁵⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Upute za predavanje NOB, 5. veljače 1946.

⁵⁷ Isto, 5. veljače 1946.

⁵⁸ Isto, 5. veljače 1946.

napomenuti kako je nastavnicima povijesti izazov u radu predstavljao i nedostatak udžbenika nacionalne povijesti pri čemu su se morali oslanjati na tekstove pojedinih partijskih rukovoditelja, prije svega Tita, ali i Edvarda Kardelja, Milovana Đilasa, Koće Popovića i drugih.⁵⁹

O nastavi crtanja, komentar je dao profesor Antun Žunić. U svome osvrtu on primarno traži smanjenje gradiva, prema planu i programu, za 50% po razredu, budući da školska godina toliko vremenski kraće traje na partizanskim gimnazijama. On, također, kao problem ističe kako većina učenika partizanske gimnazije, tijekom sudjelovanja u Narodnooslobodilačkoj borbi ili pokretu, nije ništa crtala te su tako izgubili kontinuitet potreban za taj predmet. Upravo zbog navedenih problema, profesor Žunić tvrdi kako ne postoji mogućnost da s većinom učenika obradi gradivo predviđeno planom i programom, a da bi rezultat forsiranog rada bio ravan nuli.⁶⁰ U svome osvrtu kao veliku poteškoću u radu navodi i nedostatak materijala. Problem je predstavljala nabava pastela, kreda, materijala za modeliranje, tuša, vodenih boja i šarenog papira te se čitav pribor svodio na blok-papir, olovku i gumicu što je ograničavalo nastavnika u postavljanju zadataka učenicima.⁶¹

Ivana Grđan u osječkoj Partizanskoj gimnaziji predavala je zemljopis i prirodopis. U svom osvrtu na nastavni plan i program prirodopisa u nižim razredima navela je kako što prije treba početi sa upoznavanjem biljnog i životinjskog svijeta po životnim zajednicama, ali da je trenutni program za drugi razred preopširan te se svo gradivo neće stići temeljito obraditi i utvrditi ponavljanjem. Za prirodopis u višim razredima, profesorica Grđan, navela je problem broja tjednih sati mineralogije u V. i geologije u VI. razredu jer se sa po jednim satom tjedno gubi kontinuitet predavanja te tvrdi kako bi bilo bolje da se mineralogija i geologija uče u petom razredu, botanika u šestom, zoologija i nauka o čovjeku u sa higijenom u sedmom, a biologija u osmom razredu sa odgovarajućim brojem sati tjedno.⁶² Što se tiče zemljopisa, profesorica se uglavnom slaže se programom koji se nije promijenio te jedino onaj za šesti razred smatra preteškim.⁶³

Komentari nastavnika koji su u ovom radu prikazani jedini su sačuvani u fondu Partizanske gimnazije, a iz njih se mogu uočiti neki specifični problemi koji su ih tada

⁵⁹ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 330, 331.

⁶⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Mišljenje o novom planu i programu za gimnazije iz crtanja u škol.god. 1945.-46., 21. siječanj 1946.

⁶¹ Isto, 21. siječanj, 1946.

⁶² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Mišljenje o novom planu i programu za gimnazije iz prirodopisa i zemljopisa u škol.god. 1945.-46., siječanj 1946.

⁶³ Isto, siječanj 1946.

opterećivali u svakodnevnom radu. Prije svega to je bio intenzitet rada u skraćenom obliku školovanja u kombinaciji sa sadržajnim gradivom, ali i nedostatak radnog kontinuiteta kod učenika koji su prekinuli obrazovanje te pomanjkanje radnih materijala. Neki od komentara o nastavnom planu i programu naišli su na plodno tlo pri njegovoj izradi (mineralogija i geologija), dok je ostatak nastavnčkih komentara uglavnom ostao na izrazu njihovog mišljenja.

Što se tiče literature i časopisa kojima se partizanska gimnazija služila, za nju su vrijedila pravila kao i za ostale škole i gimnazije u Narodnoj Republici Hrvatskoj. Gimnazija je u veljači 1946. primila Okružnicu Prosvjetnog odjela NO Osijek u kojoj se traži da škola potvrdi pretplatu za časopis „Narodna prosvjeta“, ujedno i službenog glasila Ministarstva prosvjete NR Hrvatske. U prvim mjesecima školske godine 1945./46. javljao se problem plaćanja pretplate što ukazuje na postojanje logističkih problema u radu škola i komunikaciji sa nadležnim tijelima. Cijena godišnje pretplate za časopis „Narodna prosvjeta“ iznosila je 100 dinara.⁶⁴ Gimnazija je tokom cijele godine dobivala preporuke za određene časopise i literaturu pa je u ožujku 1946. godine Odjel za školstvo Ministarstva prosvjete NR Hrvatske preporučio i izdanje Hrvatskog prirodoslovnog društva. Ministarstvo je u svojoj preporuci pozvalo i same nastavnike da se založe kako bi se i učenici u što većem broju pretplatili na neke od časopisa u izdanju društva. Uz popularno-znanstveni časopis „Priroda“, Hrvatsko prirodoslovno društvo izdavalo je i „Glas matematike, fizike i astronomije“, koji se preporučao nastavnicama tih predmeta u njihovom radu.⁶⁵ Posebno je naglašena važnost časopisa „Priroda“, za kojeg Ministarstvo tvrdi da odlično ispunjava zadatak širenja prirodnih znanosti među narodom, što je bio dio strategije borbe protiv „idealizma“ i „misticizma“, odnosno religije. Za tu svrhu potreban je angažman uprave škole za širenje lista među nastavnicima i srednjoškolskom omladinom. Jedan broj časopisa koštao je 10 dinara, a školi se preporučalo imenovanje distributera za taj časopis.⁶⁶

Osim časopisa „Narodna prosvjeta“ i „Priroda“ koji su bili najpopularniji i više puta preporučani za korištenje u razdoblju djelovanja Partizanske gimnazije u Osijeku, zna se i za ostale časopise kojima su škola koristila u svome radu, a podaci o njima saznaju se iz obustava pretplata pri likvidaciji škole. Dana 4.kolovoza 1947. godine, uprava Partizanske gimnazije u Osijeku namirila je svoja dugovanja za pretplate te je ujedno poslala i obavijesti za obustavom

⁶⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Narodna prosvjeta-pretplata, veljača 1946.

⁶⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Preporuka izdanja Hrv. prirodoslovnog društva, ožujak 1946.

⁶⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Raspačavanje časopisa „Priroda“, ožujak 1946.

preplate upravama idućih časopisa: „Republika“, „Glasnik matematike, fizike i astronomije“, „30 dana“, „Narodna prosvjeta“, „Priroda“, „Pedagoški rad“, „Suvremena škola“, „Slavensko bratstvo“, „Narodne novine“, „Službeni list“, „Fiskultura“.⁶⁷

Partizanskoj gimnaziji, kao i ostalim gimnazijama, početkom 1946. godine stigao je i popis knjiga i brošura potrebnih za predavanja, kružoke i individualan rad učenika. Popis se sastojao od 43 naslova, a među njima su, osim dokumenata poput Ustava FNRJ i zapisa sa plenarnih sastanaka USAOJ-a, dominirali oni koji su se bavili poviješću i društvom SSSR-a („Historija SSSR-a, „Državno uređenje SSSR-a“), borbom jugoslavenskih naroda (Titova knjiga „Borba naroda porobljene Jugoslavije“) te Lenjinizmom (Staljinovo djelo „Iz pitanja Lenjinizma“) i postankom čovjeka („O postanku čovjeka“ (Ivan Supek), „Postanak života na zemlji“ (Oparin)). Navoditi svaki od tih naslova ne bi imalo smisla, no ono što svakako valja spomenuti jest da se najveći dio, njih čak 19, izravno bavio povijesnim i političkim temama, među kojima su dominirale već spomenute teme poput NOB-a, SSSR-a ili Lenjinizma. Jedanaest naslova bavilo se znanošću, prije svega planetom Zemljom i postankom života na njoj, ali i Svemirom te pojedinim industrijama na kojima su nove vlasti bazirale svoje strateške planove („Atomska energija i mogućnost njene primjene“). Također, treba spomenuti kako je 13 djela, pretežno motiviranih Sovjetskim savezom i bitkama Drugog svjetskog rata, bilo namijenjeno kulturi, književnosti i sportu („Sovjetsko kazalište“, „Pjesme partizanke“, „Sport u SSSR-u“). Iz dijela navedenih knjiga i brošura namijenjenih radu s učenicima vidi se znatno oslanjanje na SSSR u prvim poslijeratnim godinama, a tome može posvjedočiti i omjer broja stranih i domaćih autora. Naime, od 43 naslova, njih 23 su djela stranih autora, dok je ostalih 20 djelo domaćih (jugoslavenskih) autora ili se pak radi o dokumentima poput već spomenutog Ustava. Od stranih autora jedini koji nije bio sovjetskog porijekla jest Friedrich Engels. Najveći dio knjiga dolazio je u izdanjima „Prosvjeta“ ili „Naprijed“ te su se iste mogle kupiti u njihovim knjižarama, a sve knjige sa popisa trebale su naći svoje mjesto u školskim knjižnicama, ali se i učenike trebalo motivirati za individualnu kupnju.⁶⁸

Isto tako, škola je dobila popis lektira za literarne kružoke ili samostalna proučavanja viših razreda. Među lektirama za V. razred dominiraju domaći, jugoslavenski autori, njih osam, a sa šest autora slijede ih sovjetski od kojih dominira Lav Nikolajevič Tolstoj sa najviše naslova

⁶⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Obustava pretplate za časopise („Republika“, „Glasnik mat., fiz. i astrn.“, „30 dana“, „Narodna prosvjeta“, „Priroda“, „Pedagoški rad“, „Suvremena škola“, „Slavensko bratstvo“, „Narodne novine“, „Službeni list“, „Fiskultura“), 4.8.1947.

⁶⁸ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Popis knjiga i brošura potrebnih za predavanja i kružoke, a tako i za individualno proučavanje đacima, 1946. godina.

(npr. „Djetinjstvo“, „Sevastopoljske priče“). Od ostalih autora valja izdvojiti četiri Molierova djela („Umišljeni bolesnik“, „Škrtac“) te Dantea („Božanstvena komedija“) i Cervantesa („Don Quijote“). U VI. razredu opet dominiraju naslovi domaćih autora poput Kovačića, Šimunovića i Nazora, njih sveukupno sedam. Pet je sovjetskih autora, a šest je autora iz ostalih zemalja u šestom razredu pri čemu treba izdvojiti Homerove „Ilijadu“ i „Odiseju“ te komedije starih grčkih pisaca. Za VII. razred opet su uvjerljivo prevladavali naslovi domaćih autora, njih jedanaestorice, među šest sovjetskih autora dominirao je Turgenjev sa četiri naslova, a neke od lektira petorice ostalih autora bile su Hugoovi „Jadnici“, Londonov „Morski vuk“ te Dickensov „David Copperfield“. Lektire za VIII. razred, u najvećem broju, popunjavali su naslovi dvanaest domaćih autora poput: Miroslava Krleže („Glembajevi“, „Hrvatski Bog Mars“), Vladimira Nazora („S partizanima“) te Dinka Šimunovića („Alkar“, „Muljika“), četiri sovjetska te pet autora iz ostalih zemalja. Ono što je u ovom pregledu zanimljivo istaknuti jest to da u navedenim popisima lektira nema niti jedne njemačkog autora ili barem sa njemačkog govornog područja te da su u svakom razredu dominirali naslovi domaćih autora i to pretežno onih sa prostora Hrvatske, njih dvanaest od ukupno 24 jugoslavenska autora. Najzastupljeniji hrvatski autori sa ovog popisa su Vladimir Nazor, Dinko Šimunović, Ivan Goran Kovačić te Josip Kozarac.⁶⁹ Knjige koje su se bavile narodnooslobodilačkom borbom, političkom, kulturnom, ekonomskom i socijalnom poviješću Hrvatske ili su, pak, bile djela sudionika Drugog svjetskog rata, Matica Hrvatska bila je spremna gimnaziji dati po sniženoj cijeni, a iste je preporučalo i Ministarstvo prosvjete, ocjenjujući te naslove povoljnima za odgoj omladine.⁷⁰

Uz navedeni popis lektira škola je dobila i upute za organizaciju i rad kružoka u kojima piše da se zbog dizanja stručnog znanja, usvajanja modernih znanstvenih pogleda na svijet i ekonomskog odgoja osnivaju: Kružok za učenje, Literarni kružok, Političko-ekonomski kružok, Sociološki kružok i Kružok prirodnih nauka. U onim školama gdje nema dovoljno kadra za održavanje svih navedenih kružoka, poput Partizanske gimnazije u Osijeku, uvodi se Opće politički kružok u kojemu će se obrađivati ekonomske, povijesne i sociološke teme. Osnovna svrha tih kružoka bila je srednjoškolce, osobe na pragu odrasle dobi, upoznati s osnovnim problemima i ciljevima nove države, a koji su prije svega bili ekonomske naravi. Zbog toga se predlaže da predavanja i kružoke po potrebi održe i članovi Narodne fronte,

⁶⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Spisak lektire za više razrede, za literarni kružok ili samostalno proučavanje, 1946. godina.

⁷⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Izdavanje Matice Hrvatske, preporuka, 20. lipanj 1946.

Sindikata i Vojske kako bi se omladini neke srednje škole posve približila i predočila aktualna problematika.⁷¹

U rujnu 1946. godine Ministarstvo prosvjete školi je dostavilo nastavni plan i program za gimnazije u školskoj godini 1946./47. U njemu, kako iz samog Ministarstva tvrde, nema većih promjena osim što će se mineralogija i geologija učiti kao poseban predmet u V. razredu, a u VIII. razredu Ustav FNRJ. Iz odluke o spajanju mineralogije i geologije u poseban predmet za V. razrede, može se vidjeti da su stručni savjeti srednjoškolskih nastavnika urodili plodom, a takav savjet ponudila je i profesorica Grđan sa osječke Partizanske gimnazije. U istom se dokumentu navodi da se od neobaveznih predmeta u višim razredima gimnazije može uvesti latinski sa po 2 sata tjedno.⁷²

U nastavnom planu za gimnazije za školsku godinu 1946./47., od 16 predviđenih predmeta, u svim razredima najviše je zastupljen hrvatsko-srpski jezika sa 6 sati u prva četiri razreda te po 5 sati od petog do osmog razreda. Nakon hrvatsko-srpskog jezika najzastupljenija je, prema broju sati, matematika sa 4 sata tjedno, osim u prvom razredu kada je predviđeno 5 sati, dok su od ostalih predmeta u većoj mjeri zastupljeni: ruski jezik, povijest, zemljopis, prirodopis i tjelesno vježbanje. Neki predmeti poučavali su se isključivo u jednom razredu, poput Ustava FNRJ i Filozofije u osmom razredu te Mineralogije i geologije u petom. Engleski ili francuski jezik učio se isključivo u višim razredima gimnazije (od V. do VIII. razreda). Isto tako, iz nastavnog plana, je vidljivo kako je tjedno opterećenje učenika u satima raslo s 29 u prvom na 32 sata u osmom razredu. Treba istaknuti kako u istom nastavnom planu nema njemačkog jezika.

Nastavni plan za gimnazije za školsku godinu 1946./47.⁷³

Predmeti	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Hrv.srp. jezik	6	6	6	6	5	5	5	5
Ruski jezik	4	3	3	3	3	3	3	3
Engl. ili franc. jezik	-	-	-	-	3	3	3	3
Povijest	2	3	3	3	3	3	3	3

⁷¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Spisak lektire za više razrede, za literarni kružok ili samostalno proučavanje, 1946. godina.

⁷² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Nastavni plan za gimnazije za šk.god. 1946./47., 10. rujna, 1946.

⁷³ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Nastavni plan za gimnazije za šk.god. 1946./47., 10. rujna, 1946.

Ustav FNRJ	-	-	-	-	-	-	-	1
Zemljopis	3	3	3	3	3	2	2	2
Astronomija	-	-	-	-	-	-	2	-
Prirodopis	3	3	3	-	3	2	2	2
Mineralogija i geologija	-	-	-	-	2	-	-	-
Matematika	5	4	4	4	4	4	4	4
Fizika	-	2	3	3	-	3	3	3
Kemija	-	-	-	4	-	3	2	2
Filozofija	-	-	-	-	-	-	-	2
Crtanje	2	2	2	2	2	1	-	-
Pjevanje	2	2	-	-	-	-	-	-
Tjelesno vježbanje	2	2	2	2	2	2	2	2
Tjedno	29	30	29	30	30	31	31	32

U godišnjem izvještaju direktora za školsku godinu 1945./46. ravnatelj škole, Josip Jurković, napominje kako se osjećalo da su učenici za vrijeme rata prekinuli kontinuitet školovanje te da im je predznanje manjkavo, naročito kod učenika nižih razreda. Također, ravnatelj napominje kako se taj nedostatak, osim u redovnoj nastavi, znatno smanjio u vanškolskom radu po učeničkim kružocima.⁷⁴ Osim kružoka, učenicima škole nudila se i mogućnost pohađanja različitih tečajeva kako bi nadoknadili zaostatke u svome znanju. Jedan od takvih tečajeva bio je i onaj ruskog jezika u organizaciji „Društva za kulturnu saradnju Hrvatske sa SSSR-om“ u Osijeku, on je trajao 6 mjeseci, odvijao se u prostorijama društva, a cijena tečaja iznosila je 50 dinara mjesečno. Zanimljivost u vezi tečaja je bila to što se od škole tražilo da na svakih 20 prijavljenih odredi 3 siromašna učenika, koji bi tečaj pohađali besplatno.⁷⁵ Iz dopisa Ministarstva prosvjete NR Hrvatske svim gimnazijama, a tako i Partizanskoj u Osijeku, doznaje se i da su neki učenici pohađali privatne poduke. Na takav vid poučavanja posebnu pažnju imali su obratiti ravnatelji škola, uz pomoć sindikalne podružnice i NSO-e, koji su morali voditi evidenciju o učenicima koji su pohađali privatne satove, njihovom uspjehu i vladanju te o tome tko poučava njihove učenike. Isto tako, učenici koji su

⁷⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Godišnji izvještaj direktora, 6. rujna 1946.

⁷⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Odbor društva za kulturnu saradnju Hrv. sa SSSR-om u Osijeku-tečaj ruskog, 2. studenoga 1946.

imali potrebu za privatnom podukom, morali su se najprije obratiti ravnatelju koji bi im u dogovoru sa sindikalnom podružnicom, dao odgovarajućeg nastavnika.⁷⁶

U godišnjem izvještaju za iduću školsku godinu, 1946./47., ravnatelj Josip Jurković ustanovio je manji uspjeh nego prethodne školske godine. Navodi se, kako se i nastavnički zbor i omladinsko rukovodstvo škole slažu u takvoj ocjeni radne discipline o čemu se mnogo razgovaralo. Uzrok takvog rezultata je, kako se navodi, opadanje radnog elana što je posljedica, pak, duševne premorenosti zbog prenapetog rada, kojeg zahtijeva skraćeno školovanje. Osim toga, bolji uspjeh u školi otežao je i izvanškolski angažman učenika u različitim radovima.⁷⁷

⁷⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Privatno poučavanje učenika, 11. studenoga 1946.

⁷⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Godišnji izvještaj direktora, 14.3.1947.

7. Zgrada, inventar i fondovi osječke Partizanske gimnazije

Zgrada u kojoj je bila smještena osječka Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole bila je u državnom vlasništvu, izgrađena prije 1914. godine, a radilo se u deset učionica, od dvanaest ukupnih, na ukupno 2408 kubnih metara te su omogućavale jednokratni rad škole. Na kraju školske godine 1945./46. procijenjeno je da škola ima malo nastavnih sredstava, dovoljno dobrog namještaja za rad, ali da je zgrada sveukupno u dobrom stanju te da odgovara namijenjenoj svrsi. Od gospodarskih zgrada škola je imala jednu drvarnicu, a od okolnih površina samo dvorište. Sve učionice u kojima se radilo s učenicima odgovarale su zdravstvenim propisima, a grijalo ih se sa deset glinenih peći. Od ostalih prostorija škola je imala jednu gimnastičku dvoranu, jednu prostoriju za uredovnice, sedam prostorija za kabinete i knjižnice te jedan stan za podvornike škole, koji se sastojao od kuhinje, sobe i smočnice. Treba istaknuti kako je Partizanska gimnazija je svoju gimnastičku dvoranu ustupala Tehničkoj srednjoj školi za održavanje satova fiskulture. Kabineti koje je škola imala bili su: fizikalni, kemijski, likovni, gimnastički, kabinet za zemljopis i povijest te prirodopis, a svaki je imao ormare u koje su se odlagali radni materijali. Najbogatiji je bio fizikalni kabinet, a pratili su ga kabinet za prirodopis te zemljopis i povijest. U godišnjem izvještaju za školsku godinu 1945./46. ravnatelj škole je istaknuo kako su pokućstvo i zbirke manjkavi, ali se postupno popunjavaju prema budžetskim mogućnostima. U školi je postojala nastavnička knjižnica, koja je imala 2149 knjiga, 291 list i časopis, te učenička sa 1621 knjigom i 2 časopisa. Knjižnice su bile međusobno odvojene i podijeljene po strukama.⁷⁸ Svo pokućstvo i zbirke bili su naslijeđeni od ugašene Niže realne gimnazije, koja je dotada bila u zgradi.

Učenička knjižnica je tijekom školske godine popunjavala svoju zbirku pa je prve godine nabavljeno 174 knjige, a postojala je i zasebna knjižnica školskih udžbenika sa 1046 udžbenika. Za čuvanje te dvije knjižnice bila je zadužena profesorica Ljerka Andrec. Za nastavničku knjižnicu zadužen je bio profesor Jakov Atijas, a ta je knjižnica na kraju školske godine imala preko 2150 knjiga u vrijednosti od 66 000 dinara. Zbirka za fiziku bila je, kao što je već spomenuto, najbogatija u školi, a imala je 158 različitih aparata i alata potrebnih za uspješnu nastavu. Njen čuvar bio je profesor fizike, doktor Luka Fijala. Zbirka za kemiju, za čije je čuvanje zadužena bila nastavnica Ružica Pajc, brojala je 42 komada aparata i sprava, 115 različitih kemikalija i 8 slika potrebnih za predočavanje. Naglašeno je i kako su učenici sami

⁷⁸ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Statistički podatci na kraju školske godine 1945./46., 1946. godina.

nabavljali mnogo kemikalija i ostalog potrošnog materijala, a različite sprave posuđivali iz drugih škola. Zbirka za biologiju imala je, na početku školske godine, 204 prirodna preparata, 35 modela i 113 slika, ali se tijekom nije nabavilo ništa pa se zbirka znatno smanjila do kraja predavanja. Za čuvanje zbirke iz biologije te mineralogije i geologije bila je zadužena profesorica Ivana Grđan. Zbirka za mineralogiju i geologiju imala je početkom školske godine 159 minerala, modela i kamenja, ali se i njihov broj do kraja smanjivao jer je škola dio asortimana dijelila drugim gradskim školama, dio se pri radu oštetio, a novi materijali nisu se nabavljali. Zbirka za zemljopis imala je na početku godine 158 komada geografskih karata, slika, planigloba, globusa i aparata, tijekom godine neke su nove nabavljene, ali i izbačene iz zbirke pa je ona svedena na brojku 100. Točni razlozi izbacivanja određenog broja geografskih karata nisu poznati, no s obzirom na tadašnju praksu postoji mogućnost da se rješavalo onih napravljenih u NDH. Matematička zbirka, pod čuvanjem Adolfa Mendlera, brojala je 32 komada različitih geometrijskih tijela, 6 ravnala za ploču, 10 šestara, 11 velikih trokuta i 2 kutomjera i također nije obnavljana tijekom godine. Crtačka zbirka imala je 15 drvenih i gipsanih modela te nije obnavljana, kao niti zbirka za gimnastiku sa 15 sprava i 83 manja komada.⁷⁹ Unatoč tome što joj je ponekad manjkalo inventara, Partizanska gimnazija je i sama posuđivala kada ju se tražilo pa je tako krojačkoj zadruzi „Slavonija“ posudila jednu školsku ploču potrebnu za održavanje krojačkog tečaja.⁸⁰

Na Partizanskoj gimnaziji u Osijeku postojala su i dva fonda, Zdravstveni fond i Fond učeničke knjižnice. Kod upisa učenika u školu ubirao se određeni iznos, polovica od tog iznosa uplaćivala se Središnjem fondu za zdravstvenu zaštitu učenika srednjih i srednjih stručnih škola pri Ministarstvu narodnog zdravlja u Zagrebu, a druga se polovica trošila za pregled siromašnih učenika škole i za lijekove školske apoteke. Pri upisu učenika, nešto manji iznos odvajao bi se i za Fond učeničke knjižnice, a s tim su se novcem kupovale knjige najnovije jugoslavenske i ruske književnosti naročito za više razrede jer je naslijeđena knjižnica oskudijevala knjigama upravo za te razrede.⁸¹

U školskoj godini 1946./47. popravilo se stanje većine školskih zbirki. Nabavljen je znatan broj novih knjiga i udžbenika, kako za nastavničku tako i za učeničku knjižnicu, znatno je obogaćena i Fizikalna zbirka profesore Fijale sa živinom lampom, rotacijskim

⁷⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Godišnji izvještaj direktora, Stanje zbirki i biblioteka, 6.9.1946.

⁸⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Posudba šk.ploče krojačkoj zadruzi, 22.6.1946.

⁸¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Godišnji izvještaj direktora, Izvještaj o stanju fondova, 6.9.1946.

kondenzatorom, blok-kondenzatorom, transformator od 10 000 V i sl. Dopunjena je i kemijska zbirka s novim priborom i kemikalijama, premda je dio asortimana posuđen od muške i ženske gimnazije u Osijeku. Zemljopisna zbirka i zbirka za mineralogiju i petrologiju nisu posebno dopunjavanje, ali je zato formirana nova zbirka, Prirodopisna zbirka koja je obuhvaćala Botaniku, Zoologiju i Antropologiju i za čije je čuvanje zadužena bila profesorica Ivanka Paštar. Ta se zbirka pretežno sastojala od prirodnih preparata, modela i različitih slika. Matematička, crtačka i fiskulturna zbirka nisu značajnije dopunjavanje, ali valja spomenuti kako je Zbirka za fiskulturu nabavila nešto opreme za izvođenje ritmičkih vježbi učenika.⁸²

Zdravstvenom fondu i Fondu učeničke knjižnice dodani su, školske godine 1946./47., Školski fond i Fond učeničkih zbirki. Školski fond se punio uplatama od privatnih ispita, a namijenjen je bio nabavci kemikalija i sitnih potrepština poput papira za kancelarije i uveza imenika, dok se Fond učeničkih zbirki ubirao od redovnog upisa učenika u školu te je bio namijenjen za popunjavanje fizikalne zbirke. Fond učeničke knjižnice i dalje se koristio prvenstveno za nabavu književnih djela, kojih je školi manjkalo, a sredstva Zdravstvenog fonda, osim za zdravstvenu zaštitu učenika srednjih škola, iskorištena su za kupovinu naočala jednoj učenici škole i putni trošak učenicima, koji su odlazili na oporavak u Gorski kotar.⁸³

Što se tiče nekih tekućih problema i specifičnosti škole, više se doznaje iz pojedinačnih dokumenata i zapisa. Materijalni uvjeti za rad stalno su ocjenjivani kao relativno dobri, učionice su bile svijetle i velike, ali je ponekad nedostajalo školskih klupa i potrebnih učila što se financiralo kreditima predviđenim u budžetu škole. Primjerice, budžet Partizanske gimnazije u Osijeku za 1946. godinu iznosio je 359.000 dinara. Iz molbe za osiguranje školskog inventara saznaje se da je ukupna vrijednost zbirki i knjižnica 184.793 dinara, a školskog namještaja 62.270 dinara.⁸⁴ Partizanskoj gimnaziji su se u nekoliko navrata odobravali krediti za opremanje školskih zbirki, knjižnica, različitih učila i pomagala u nastavi, poštu, telefonske razgovore i ogrjev. Tako je, primjerice, ukupan iznos kredita za studeni i prosinac 1946. godine iznosio 73.092 dinara.⁸⁵ Najveće materijalne rashode škola je imala za ogrjev, rasvjetu i vodu,

⁸² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Godišnji izvještaj direktora, Stanje zbirki, 14.3.1947.

⁸³ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Godišnji izvještaj direktora, Izvještaj o stanju fondova, 14.3.1947.

⁸⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Osiguranje školskog inventara, 16.9.1946.

⁸⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Dotacija 73 092 din., 11.12.1946.

popravak, održavanje, čišćenje, i uređenje zgrade i inventara, nabavu kancelarijskog materijala te nabavu knjiga za školsku knjižnicu te vrijedne i siromašne učenike.⁸⁶

Škola se za potrebne radove i usluge obraćala gradskim poduzećima pa se tako saznaje da je škola od Gradskog obrtnog poduzeća nabavljala glinene peći i dimne cijevi za peći.⁸⁷ Premda se u posebnoj okružnici, od strane Prosvjetnog odjela NO Osijek, sve škole, pa tako i Partizansku gimnaziju, s ciljem uštede ogrjevnog drveta, ali i poticaja proizvodnje lignita u jugoslavenskim ugljenokopima poticalo na nabavu lignita, kao sredstva za ogrjev, osječka Partizanska gimnazija nije mogla udovoljiti tim zahtjevima s obzirom da su sve njene peći bile kaljave. Upravo zbog toga, Partizanska gimnazija redovito je naručivala drvo kao ogrjevni materijal.⁸⁸ Gimnazija je ponekad, unatoč kreditima, imala problema s redovitim plaćanjem računa pa je tako Električna centrala Osijek, u dvanaestom mjesecu 1946., uz račun poslala i pismo upozorenja da će u slučaju daljnjeg neplaćanja obustaviti isporuku električne energije.⁸⁹

⁸⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Prijedlog proračuna Part. gimnazije u Osijeku za god. 1947., 6.9.1946.

⁸⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Glinene peći-Gradsko obrtno poduzeće, 18.12.1946.

⁸⁸ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Drvo za ogrjev, 31.5.1946.

⁸⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Dostava računa za potrošenu elekt. struju, 18.12.1946.

8. Učenici gimnazije

Partizansku gimnaziju Ivana Ribara Lole u Osijeku, u razdoblju njezina djelovanja od 1945. do 1947. godine, pohađalo je sveukupno 497 učenika.⁹⁰ Učenici škole dolazili su iz svih dijelova Hrvatske i Jugoslavije, a našlo se tu i nekoliko učenika iz Mađarske te Konstantin Andrejev, učenik iz Rige, tadašnjeg Sovjetskog Saveza. Najveći broj učenika dolazio je s područja grada Osijeka i kotara Osijek, ali u velikom broju bilo ih je i iz ostalih slavonskih mjesta i općina: Vinkovci, Virovitica, Pakrac, Slavonski brod, Slavonska Požega, Nova Gradiška, Našice. Našlo se u osječkoj gimnaziji i učenika s područja Karlovca, Siska, Like i Gorskog kotara, Dalmacije, Zagreba i okolice, a koji su sudjelovali u NOB-u ili na neki način bili žrtve fašističkog terora. Učenici koji su dolazili iz drugih jugoslavenskih republika, pretežno su dolazili iz Vojvodine (Šid, Sombor), NR Bosne i Hercegovine (Žepče, Prnjavor, Mostar), a nekolicina ih je bila iz Beograda i Maribora.⁹¹

U prvoj školskoj godini rada Partizanske gimnazije, 1945./46., upisano je sveukupno 332 učenika, no iz raznih razloga (izostanaka, ispisivanja...) na kraju godine u školi je ostalo 313 učenika. Iduće školske godine, 1946./47., upisano je 314 učenika, ali je i tada, zbog različitih razloga, konačni broj učenika na kraju godine smanjen na 296. U školskoj godini 1945./46. najveći broj učenika bio je srpske narodnosti, čak 58.7 posto, potom hrvatske, njih 36.7 posto, Crnogoraca je bilo 0.4 posto u školi, a ostale narodnosti su činile 4 posto.⁹² Takvi podaci odgovaraju i promjenama u narodnosnoj strukturi grada, budući je nakon Drugog svjetskog rata značajno porastao udio Srba u odnosu na prijeratno razdoblje, dok je udjel Nijemaca, Mađara i drugih nacionalnih manjina smanjen, što pokazuje i popis stanovništva iz 1948. godine. Takve promjene djelomično su rezultat pozitivne migracijske bilance grada Osijeka nakon Drugog svjetskog rata, a djelomično političkih prilika u zemlji kada se dosta Nijemaca izražava kao Hrvati, koji su i dalje činili većinski udio gradskog stanovništva (78.8 posto).⁹³ Naredne školske godine, 1946./47., omjeri narodnosne struktura učenika Partizanske gimnazije bili su vrlo slični. Opet je najveći udio upisanih učenika bio srpske narodnosti, njih 68 posto od ukupnog broja učenika, Hrvata je bilo 30 posto, Crnogoraca 0.3 posto te ostalih 1.7

⁹⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Godišnji izvještaj direktora, 6.9.1946. godina; HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Godišnji izvještaj direktora, 14.3.1947. godina.

⁹¹ Nikola Kaloper, *Crvena Trava* (Osijek, Revija-Izdavački centar Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“ Osijek, 1986.).

⁹² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Statistički podaci na kraju školske godine 1945./46., 1946. godina.

⁹³ Sršan, *Povijest Osijeka*, 409.

postu. Vidi se, dakle, da je u odnosu na prethodnu školsku godinu dodatno porastao udio učenika srpske narodnosti.⁹⁴ Takvim omjerima odgovaraju i podaci po vjeroispovijesti u školskoj godini 1945./46., tada je 60 posto učenika bilo pravoslavne vjeroispovijesti, 36 posto katoličke, 9 posto je bilo Židova, 0.7 posto evangelista i reformista te 0,3 posto Muslimana.⁹⁵

Broj učenika prema socijalnom stanju roditelja mnogo je govorio o gospodarskom karakteru Jugoslavije, kao zaostaloj poljoprivrednoj zemlji, neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Najveći broj učenika, njih gotovo polovica, dolazio je iz seljačkih obitelji koje su se bavile uzgojem stoke ili poljoprivredom. Približno četvrtina učenika bili su djeca državnih činovnika i namještenika, nemali broj učenika (njih oko 10 posto) nije imao roditelje, koji su najčešće stradali tijekom rata, a od ostalih zanimanja roditelja još valja istaknuti obrtnike i trgovce te slobodna zvanja u koja su spadali odvjetnici, liječnici, inženjeri, umjetnici, novinari itd.⁹⁶ Ovim podacima valja dodati kako je najveći dio učenika gimnazije stanovao u školskom internatu, dok je ostatak živio s roditeljima ili u podstanarstvu.

Školske godine 1945./46., dakle prve u radu Partizanske gimnazije, prosječna ocjena učenika iz svih predmeta bila je 3,82, a najbolje ocjene, osim iz fiskulture, pjevanja i crtanja, postizali su iz zemljopisa (3,87) te povijesti (3,93), a najlošije iz astronomije (2,88) i ruskog jezika (2,87). Najviše učenika završilo je godinu sa vrlo dobrim uspjehom, a svega njih pet nije prošlo godinu niti nakon popravnih ispita. Vladanje učenika bilo je odlično tokom godine, 51 učenik je pohvaljen, a svega dvoje učenika kažnjeno je ukorima razrednika te razrednog vijeća. Direktor škole, Josip Jurković, u godišnjem izvještaju ocijenio je disciplinu učenika potpuno zadovoljavajućom, a odnos učenika prema nastavnicima korektnim.⁹⁷ Iduće školske godine, 1946./47., prosječna ocjena učenika iz svih predmeta bila je niža nego prethodne i iznosila je 3,10, a i najbolje prosječne ocjene bile su iz zemljopisa (3,36) i fizike (3,29), dok su najniže bile iz ruskog (2,34) i francuskog jezika (2,59). Na slabiji uspjeh učenika ove godine osvrnuo se i direktor gimnazije, ustvrdivši kako radna disciplina učenika nije na visini kao prošle godine, a uzroke tome pronašao se u teškoćama zahtjeva skraćenog školovanja te angažmanu učenika u vanškolskim aktivnostima. Vladanje učenika ove godine bilo je pretežno zadovoljavajuće, uz

⁹⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Godišnji izvještaj direktora, Statistički podaci (narodnost), 14.3.1947.

⁹⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1945. (208-293), Statistika na kraju I. polugodišta za škol. God. 1945./46., godina 1945.

⁹⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvj. direktora, Stat. podaci (soc. stanje), 14.3.1947.

⁹⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), God. izvj. direktora (uspjesi i vladanje učenika), 6.9.1946.

nešto manji broj pohvaljenih i znatno veći broj kažnjenih ukorima razrednika, razrednog vijeća te direktora škole.⁹⁸

Tijekom svake školske godine vršio se redoviti sistematski pregled učenika te su se njima podvrgavali svi učenici osječke gimnazije. U podacima o liječničkom pregledu iz školske godine 1945./46. vidi se kako su učenici škole najčešće oboljevali od gripe zatim bolesti srca i pluća, uha grla i nosa te reume i malarije. Te godine osigurana je novčana pomoć za zdravstvene potrebe šest učenika, a za njih 60 osigurana je pomoć u lijekovima. Na istom pregledu ocijenjeno je i stanje ishrane učenika, pri tome je 111 učenika bilo u odličnom stanju, čak 210 u srednjem, a za 11 učenika procijenjeno je loše stanje ishrane, a treba spomenuti i kako je više od polovice učenika imalo bolesne zube. Te je godine 293 učenika cijepljeno protiv tifusa. Sam direktor škole zdravstveno stanje učenika ocijenio je nepovoljnim, a navedena oboljenja vidi kao posljedice stradavanja u ratu. Sudjelovanje učenika gimnazije u ratu zasigurno je imalo veliki utjecaj na zdravstveno stanje, budući je bolovao veći broj muških nego ženskih učenika, a koji su u većem broju bili izloženi izravnim ratnim stradanjima.⁹⁹ Što se zdravstvenog stanja učenika tiče i naredne školske godine situacija je bila vrlo slična. Najveći broj učenika bolovao je od gripe, kožnih oboljenja, bolesti srca, pluća, uha, grla i nosa te reume koja je u izravnoj vezi s vremenom provedenim na ratištu, a ponovno je i velik broj njih imao pokvarene zube. Stanje ishrane bilo je vrlo slično prethodnoj godini s uglavnom dobro i srednje uhranjenim učenicima, a osim stradavanja u NOB-u, direktor škole je kao uzroke nezadovoljavajućem zdravstvenom stanju naveo i naporan rad u školi.¹⁰⁰

Na kraju obje školske godine učenici u teškom zdravstvenom stanju, prema liječničkoj preporuci, upućeni su na more i u Gorski kotar kako bi se oporavili. Takav vid pomoći učenicima osiguralo je Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske i to za učenike svih partizanskih gimnazija, kako osječke tako i onih u Zagrebu i Hvaru. Prema izvještajima uprava gimnazija i učeničkih domova takvih učenika sveukupno bilo je 107, 52 iz Zagreba, 34 s Hvara te 21 učenik iz Osijeka. Ministarstvo je, također, osiguralo ferijalne kolonije na Hvaru i za zdrave učenike partizanskih gimnazija kojima je potreban odmor nakon školske godine, a nemaju kamo ići. Na Hvaru se učenicima pripremila i hrana po turističkoj tablici, odobrena od strane Ministarstva trgovine i opskrbe. Učenici su na ljetovanju bili smješteni u partizanski učenički dom na Hvaru,

⁹⁸HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvj. direktora, Stat. podaci (uspjesi i vladanje učenika), 14.3.1947.

⁹⁹HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), God. izvj. Direktora, Izvještaj o stanju zdravlja učenika, 6.9.1946.

¹⁰⁰HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvj. direktora, Stat. Podaci (zdravstveni izvještaj o sist. Pregledu), 14.3.1947.

a dolazili su tek nakon 20. kolovoza, budući je tada završavala nastava na hvarskoj Partizanskoj gimnaziji. S učenicima je dolazilo i pomoćno osoblje poput kuhara i sobarica, a određivali su ih upravitelji učeničkih domova u Osijeku i Zagrebu. Osim pomoćnog osoblja s učenicima su na ferijalne kolonije išli i nastavnici gimnazija, jedan na 20 do 30 učenika, a njih je također određivao upravitelj doma ili gimnazije. Sve putne troškove za nastavnike i pomoćno osoblje snosilo je Ministarstvo prosvjete.¹⁰¹ S obzirom da je tih godina u Hrvatskoj, ali i u ostatku Jugoslavije, veliki problem predstavljala tuberkuloza, svi učenici koji su imali problema sa plućima trebali su, prije polaska na ljetovanje, biti temeljito pregledani na antituberkuloznom dispanzeru te u slučaju oboljenja upućeni na liječenje u najbližu bolnicu ili sanatorij kako ne bi ugrožavali druge učenike i osoblje.¹⁰² Također, za sve učenike koji su putovali na ferijalne kolonije i njihovu pratnju, osigurano je 50 posto popusta za vožnju željeznicom i brodovima.¹⁰³

Osim organizacije ferijalnih kolonija, škola, gradske i državne vlasti su i na druge načine brinuli o učenicima Partizanske gimnazije Ivana Ribara Lole. Tako su se primjerice u školi, nakon redovne dnevne nastave, održavala obavezna predavanja o malariji koja je državi tada predstavljala veliki zdravstveni i ekonomski problem. Na tim predavanjima učenike se upoznavalo s načinima prenošenja malarije, sredstvima borbe protiv malarije, a u malaričnim mjestima i s prostorima gdje se razmnožavaju komarci, prenositelji malarije, što Osijek i šira okolica svakako jesu. Nastavnici biologije bili su pozvani organizirati predavanja u prirodi, a ostali nastavnici povezati vlastiti predmet s akcijom za suzbijanje malarije.¹⁰⁴

Učenicima partizanske gimnazije zbog teškog financijskog stanja osigurane su i određene povlastice tijekom školovanja. S obzirom na ne potpuno zadovoljavajuće stanje ishrane učenika, oni su za prehranu imali i kartu R/3 koja se dodjeljivala učenicima gimnazijama iznad 14 godina, dok su nastavnici i podvornici škole imali prava na R/2 i R/1 kartu, kao lakši i teški radnici. Osim prava na prehranu, svi učenici osječke Partizanske gimnazije, tijekom srpnja i kolovoza zbog velikih vrućina, imali su besplatan ulaz u Gradsko kupalište. Tada su se učenici, za vrijeme satova gimnastike pod nadzorom nastavnika, kupali i

¹⁰¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Ferijalne kolonije za đake partizanskih gimnazija, 15.8.1946.

¹⁰² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Smještaj đaka preko školskih praznika, 25.7.1946.

¹⁰³ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Popust đacima na željeznicama i brodovima, 11.7.1946.

¹⁰⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Suzbijanje malarije- održavanje predavanja na svim školama, 28.3.1947.

učili plivati.¹⁰⁵ Za učenike koji su u školu putovali autobusom, na lokalnim relacijama unutar 30 km, odobrilo je Državno auto poduzeće Hrvatske popust od 50 posto, za 25 vožnji u dva smjera, u školskoj godini 1946./1947.¹⁰⁶ Od ostalih povlastica koje su uživali učenici gimnazije bio je primjerice popust kod posjećivanja kino-predstava, a za kolektivne školske odlaske u kino osigurala se i mogućnost održavanja izvanrednih predstava čime se željelo dodatno potaknuti suradnju među rukovoditeljima i školskom omladinom.¹⁰⁷

¹⁰⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Besplatno kupanje učenika, 16.7.1946.

¹⁰⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Odobrenje popusta kod prijevoza učenika autobusima, 7.8.1946.

¹⁰⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Kino predstave za školsku omladinu, 6.8.1946.

9. Aktivnosti učenika Partizanske gimnazije Ivana Ribara Lole

Izvanškolski rad učenika Partizanske gimnazije dijelio se na tri dijela: 1. proučavanje školskog gradiva, 2. kulturno politički rad te 3. fiskultura. Kao što je već spomenuto prosječna ocjena u školskoj godini 1945./46. bila je 3,82 što je pomak u odnosu na prvo polugodište kada je prosječna ocjena iznosila 3,70. Do poboljšanja prosječne ocjene svih učenika i općenitog napretka došlo se formiranjem kružoka u svim razredima, a u njih bi, kao stalno tijelo sa pročelnikom, ulazilo 4 do 6 učenika. Učenje se odvijalo u Đačkom domu, a po potrebi i u školi, od 15 do 17 sati trajalo je individualno poučavanje, a od 17 do 18:30 odvijao se sam rad kružoka. Na radu kružoka se konstantno inzistiralo, budući da je pokazivao kroz vrijeme pokazivao uspjehe. U grupnom učenju, koje se po potrebi održavalo u školi, učenicima su pomagali i sami nastavnici. Osim toga, održavali su se i seminari iz književnosti s referatima učenika te specijalni kružok iz kemije, za čije su potrebe učenici sami pomogli srediti i opremiti kabinet.¹⁰⁸ Tijekom te prve školske godine u gimnaziji održano je 965 kružoka, od toga najviše u sedmom i osmom razredu (ukupno 500) jer je starijim učenicima bila potrebija pomoć zbog narušeno kontinuiteta u obrazovanju.¹⁰⁹ Naredne školske godine održano je nešto manje kružoka, njih 373, a najviše njih za učenike šestog i sedmog razrede (ukupno 265). Iste je godine u školi formirano šest znanstvenih grupa: društvenih znanosti, ekonomsko-geografska, biološka, fizičko-kemijska, astronomsko-matematička i literarna te je održano 13 predavanja. Pored rukovodećih učenika, svakom grupom rukovodio je po jedan nastavnik, a uspjehom se najviše istaknula literarna grupa profesora Kovačevića.¹¹⁰

Što se tiče kulturno-političkog rada, on je bio vrlo opsežan i podijeljen u šest ogranaka: Pismena propaganda (zidne novine, parole i sl.), znanstveni referati (iz svih područja), politički odgoj (referati i proučavanje tiska), dopisništvo (akcije, život i rad), glazba (zbor, solisti i glazba) i gluma (diletanti i recitatori). Godine 1945./46. izdano je 140 zidnih novina, a da bi rad svih navedenih ogranaka došao do izražaja daju se priredbe, usmene novine i literarne večeri. Priredbe su osim u Osijeku izvođene i u drugim mjestima poput Vukovara, Borova, Dalja, Aljmaša, Bijelog Brda, Tenje, Petrijevacu i Veliškovacu i to, prema kritici publike, s priličnim uspjehom. Odrađena je i turneja na „Omladinskoj pruzi“, s priredbama za Čačansku i Osječku

¹⁰⁸ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Izvještaj za Tanjug, 4.7.1946.

¹⁰⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), God. izvj. Direktora, Br. održanih kružoka, 6.9.1946.

¹¹⁰ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvj. Direktora, 14.3.1947.

brigadu. Usmene novine i literarne večeri izvodile su se, osim u školi, i u tvornicama, đaćkim domovima i bolnicama, a program bi uvijek prije izvođenja bio prekontroliran. Te je godine takvih programa izvedeno ukupno 30. Pjevački zbor brojio je 60 pjevača i slovio je za najbolji đaćki zbor u okrugu.¹¹¹ Sljedeće školske godine nastavilo se u sličnom ritmu pa su učenici priredili pet samostalnih priredaba i pomogli u održavanju još triju priredbi raznim organizacijama u Osijeku. Priredili su i četiri svečane akademije povodom: godišnjice Oktobarske revolucije, dana proslave proglašenja republike, dana Lenjinove smrti i Staljinovog rođendana. Školske godine 1946./47. priredili su učenici i 12 usmenih novina, izdali sedam brojeva školskih zidnih novina, 38 brojeva razrednih zidnih novina i 10 brojeva zidnih novina u Đaćkom domu. Priredili su i jednu radio-emisiju, a u Đaćkom domu, za stanare istog, održane su i tri političke večeri.¹¹²

U izvještaju sekretarijata Srednjoškolske narodne omladine za Tanjug o vanškolskom radu učenika, čiju je organizaciju i djelovanje pratila u velikoj mjeri, ističe se kako je na polju fiskulture postignuto mnogo, a osim vježbanja sletskih vježbi, posvećena je pažnja lakoj atletici, nogometu, odbojci, stolnom tenisu i plivanju. Spominje se i kako je na dan fiskulture na javnom nastupu sudjelovao veliki broj učenika škole, a ostvaren je i značajan rezultat u muškoj utrci na 100 metara (11,6 sekundi).¹¹³ U godišnjem izvještaju o radu omladinske organizacije iz 1947. godine, ističe se kako su svi učenici, osim invalida, članovi fiskulturnog društva „Mladost“, a dva puta sudjelovali su u trčanju „crossa“. Nikola Kaloper, tada učenik V. razreda Partizanske gimnazije u Osijeku, sudjelovao je na juniorskom prvenstvu Hrvatske u Zagrebu i osvojio osmo mjesto. Također, učenici Partizanske gimnazije sudjelovali su tijekom obje školske godine i u Titovoj štafeti, a za 1947. godinu zna se i točan broj od 75 sudionika.¹¹⁴

Učenici osječke Partizanske gimnazije bili su vrlo angažirani i na poslijeratnoj obnovi zemlje. Tako je 15. ožujka 1946. godine formirana radna brigada od 300 članova koja je, do III. kongresa NOJ-e, dala preko 20.000 radnih sati te dobila udarničku zastavu gradskog odbora NOH-e. Brigada je i nakon kongresa nastavila s radom, a za to je dobila i pohvalu stručnjaka koje je zadovoljavala kvaliteta učinjenog. Sav taj rad, po svim sektorima, vršili su učenici bez stručnih pomagača, ali pod kontrolom i rukovodstvom organizacije Narodne srednjoškolske

¹¹¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Izvještaj Sekretarijata NSO-e Part. gim. Ive Ribara Lole za Tanjug, 4.7.1946.

¹¹² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izv. Direktora, 14.3.1947.

¹¹³ Opći spisi 1946. (8-1063), Izvještaj za Tanjug, 4.7.1946.

¹¹⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvještaj o radu oml. org., 22.8.1947.

omladine.¹¹⁵ Neke od radnih akcija, na kojima su sudjelovali učenici osječke gimnazije, bile su one na Sarajevskoj cesti (tadašnja ulica u Osijeku) i krčenju ruševina učiteljske škole. Sedam učenika škole otišlo je pomagati na izgradnji pruge Šamac-Sarajevo, a petero ih se vratilo kao udarnici. Neke od akcija tipičnih za školarce, a u kojima su sudjelovali i učenici partizanske gimnazije, bile su i one prikupljanja starog papira i divljeg kestena na gradskim ulicama nedaleko škole.¹¹⁶ Kako bi se upoznali sa stručnim znanjima i radom, za učenike IV., VI., VII. i VIII. razreda Partizanske gimnazije u Osijeku, planirani su školske godine 1946./47. posjeti poduzećima: Šećerana, Električna centrala Osijek, Ljevaonica-Osijek, Kožara, Tvornica šibica te Šiht-tvornica sapuna Osijek.¹¹⁷ Krajem listopada 1946. godine, 95 učenika Partizanske gimnazije Ive Lole Ribara, u pratnji trojice nastavnika, posjetilo je u Beogradu pokrovitelja svoje škole dr. Ivana Ribara, oca narodnog heroja Ive Lole Ribara, te razgledalo jugoslavensku prijestolnicu.¹¹⁸ Tom prigodom dr. Ivan Ribar je u svom kabinetu primio predstavnike učenika te saslušao njihov kratki izvještaj o stanju u školi, učenju, ocjenama i disciplini te odnosu s nastavnicima. Tim putem, učenici su iznijeli i svoje nezadovoljstvo stanjem prehrane i smještaja u Đačkom domu na što im je obećana pomoć, a kako piše Kaloper stanje se doista i popravilo nedugo nakon posjeta dr. Ribaru.¹¹⁹

Nakon što je rat u Jugoslaviji završio kao glavni cilj novih vlasti istaknuta je preobrazba društva te stvaranje radničke klase zaposlene u industriji, a to se nastojalo ostvariti prvim petogodišnjim planom razvoja.¹²⁰ Da bi do takvih promjena došlo, potrebno je bilo obrazovati ljude koji bi te promjene proveli i bili spremni prihvatiti pa je školstvo nakon rata imalo vrlo važnu ulogu u društvu i političkim raspravama. Specifičan je pri tome status partizanskih gimnazija, školi, koje su osnovane s posebnom namjenom, a to je nadoknada prekinutog školovanja za učenike koji su sudjelovali u ratu. Iz njih su izlazile prve obrazovane poslijeratne generacije spremne na promjene i koje su, osim obrazovanja, nosile motiv iz NOB-a.

Osječka Partizanska gimnazija dala je neke istaknutije pojedince koji su ostavili trag u društvenom životu bivše Jugoslavije i koji nisu dopustili da umre uspomena na školu koja im

¹¹⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Izvještaj za Tanjug, 4.7.1946.

¹¹⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvj. Direktora, 14.3.1947.

¹¹⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Plan posjete privrednih poduzeća, 6.9.1946.

¹¹⁸ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Šefu željezničke stanice, 25.10.1946.

¹¹⁹ Kaloper, *Crvena trava*, 172, 173, 174.

¹²⁰ Goldstein, *Hrvatska povijest 1918.-2008*, 430, 431.

je omogućila normalnu integraciju u život nakon rata i ratnih stradanja. Jedan od njih je Milan Mašala, rođen 1927. godine u Paklenici, učesnik NOB-a, bivši učenik Partizanske gimnazije Ivo Lola Ribar te diplomirani ekonomist. Bio je istaknuti omladinski aktivist, poznati sportski djelatnik te borac za radnička prava. U SABA-i RH (Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske) je bio član Savjeta za Hrvatsku i VI. Slavonski udarni korpus, a jedan je od glavnih inicijatora i organizatora susreta đaka partizanskih gimnazija.¹²¹ Njegov školski kolega, Drago Auslender, 1941. godine protjeran je iz vinkovačke škole kao Židov te se, zajedno s majkom, skrivao dok nije prebačen u logor Lopud, a nakon toga na otok Rab. Nakon kapitulacije Italije upućen je na oslobođeni teritorij, majka mu umire u partizanima, a on, do 1945. godine i upisa škole u Osijeku, radio u splitskom i zagrebačkom ekonomatu ZAVNOH-a. Diplomirao je na Agronomskom fakultetu u Zagrebu te se zaposlio u Stočarskom selekcijskom centru Hrvatske, kojim je svojevremeno i rukovodio. Osim toga, bio je aktivni učesnik u organima upravljanja i samoupravljanja, kao i u lokalnim društvenim organizacijama.¹²² Cvjetan Bojčić, pohađao Partizansku gimnaziju u Osijeku i Zagrebu, 40 godina radio je na području slatkovodnog ribarstva te je za svoj doprinos nagrađen najvišim priznanjima struke i ribarske privrede-zlatna medalja i zlatna plaketa. Dobio je, također, priznanje i novčanu nagradu Savezne privredne komore, a odlikovan je i Ordenom rada. Napisao je knjigu „Dereza“ o rodnom selu kojeg više nema, a valja napomenuti kako je bio i tehnički urednik Spomenara partizanskih gimnazija.¹²³ Jedan od najpoznatijih, ako ne i najpoznatiji, učenika osječke škole bio je Ivan Fumić, aktivni sudionik NOB-a, logoraš i kasnije kurir u Pionirskom odjeljenju Operativne zone Slavonije. Nakon gimnazije u Osijeku završava Pravni fakultet u Zagrebu, a pored niza različitih dužnosti najznačajnija je ona ministra pravosuđa SR Hrvatske te dugogodišnjeg predsjednika SABA RH. Uz članke i stručne analize, autor je i suautor knjiga: „Hrvatska u logorima 1941-1945.“, „U ime istine-katolička crkva i svećenstvo u drugom svjetskom ratu“ u zborniku „Bleiburg“ te „Uzroci i posljedice Bleiburga 1945. godine“.¹²⁴ Od ostalih učenika valja još spomenuti Emicu Biliškov koja je, kao djevojčica, sudjelovala u bitkama na Neretvi i Sutjesci u sastavu tehničko-sanitetske jedinice pri Vrhovnom štabu. Bila je vrlo aktivna u društveno-političkim organizacijama u Osijeku te je odlikovana ordenom zasluga za narod II. reda.¹²⁵ Treba spomenuti i ime Nikole Kalopera, on je, osim dobrih atletskih rezultata za vrijeme školovanja, poznat i kao autor knjige „Crvena

¹²¹ Čulinović Konstantinović, *Zbornik partizanske gimnazije*, 87.

¹²² Isto, 93.

¹²³ Isto, 93.

¹²⁴ Isto, 95.

¹²⁵ Isto, 94.

trava“, koja je citirana u ovome radu, a prati doživljaje nekih učenika Partizanske gimnazije za vrijeme njezina rada.¹²⁶

¹²⁶ Čulinović Konstantinović, *Zbornik partizanske gimnazije*, 96.

10. O zaposlenicima gimnazije

Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole bila je specifična po mnogočemu i nije bila kao sve ostale gimnazije i škole. Njeni učenici, pretežno borci NOR-a ili žrtve Drugog svjetskog rata, zahtijevali su poseban tretman, kako u programskom tako i onom psihološkom i socijalnom dijelu, budući ih je trebalo ponovno integrirati u društvo i pripremiti za zahtjeve i očekivanja koje će život pred njih stavljati. U takvim uvjetima rada posebno važna uloga bila je ona zaposlenika škole, ljudi koji su svakodnevno živjeli i radili s tim učenicima, a napose nastavnika koji su osim odgojne komponente imali zadatak učenike pripremiti za svijet rada. Kada znamo da većina tih učenika nije imala kontinuitet u obrazovanju, a radne navika zamijenila je onim ratnim, onda je zadaća nastavnika utoliko bila teža i zahtjevnija.

Prve školske godine, 1945./46., na školi je poučavalo 14 nastavnika (računajući i direktora škola) te se u Izvještaju direktora na početku školske godine ističe kako je, s obzirom na opterećenost i intenzivan rad nastavnika, školi potreban još barem jedan nastavnik, a njihov broj u odnosu na brojnost učenika ocijenjen je premalim. U istom izvještaju je istaknuto i kako se nastava ruskog jezika reducirala na 2 sata u II. i III. razredu jer osim profesora Kozickog nema drugog nastavnika koji bi mogao predavati ruski jezik. Osim redukcije nastave ruskog jezika, školi je problem predstavljalo i što su nastavnici poučavali van svoje struke i to 4 sata zemljopisa, 9 sati povijesti, čak 14 sati matematike i 4 sata hrvatsko-srpskog jezika. Nastavnici koji su zatražili premještanje nisu bili razrješivani dužnosti dok god za njih nije stigla zamjena. Valja istaknuti kako je uz nastavnike na gimnaziji zaposleno bilo i dvoje podvornika, bračni par Knjaz.¹²⁷ Nastavnici su, kao i učenici, imali i pravo na prehranu te im je pripala R/2 karta, dok je direktoru škole i nastavniku crtanja, koji se bavio i umjetničkim radom, pripala R/1 karta.¹²⁸

Od 14 nastavnika prve godine rada osječke Partizanske gimnazije, osim upravitelja, njih osam imalo je status profesora, jedan je bio nastavnik s pedagoškom školom, dvoje je bilo činovnika vježbenika, a dvoje je imalo status učitelja. Podatak kojeg možda vrijedi istaknuti je taj da je od 14 nastavnika njih 10 bilo muškaraca te 4 žene. Po narodnosti prevladavali su Hrvati (11), dvoje nastavnika bilo je ruske narodnosti, a jedan je bio srpske. Prema dobi najveći broj nastavnika imao je do 40 godina (ukupno 9), dok su ostali imali preko 40 godina, ali nitko više

¹²⁷ HR.DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Izvještaj direktora na početku škol. godine, rujan 1946.

¹²⁸ HR.DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Podaci o službenicima i učenicima u svrhu prehrane, 18.10.1946.

od 55.¹²⁹ U spisku nastavnika koji govore strane jezike, u rubrici karakteristike postoje podaci i o sudjelovanju nastavnika škole u NOB-u i drugim aktivnostima. Tako saznajemo da je 6 od 14 nastavnika bilo aktivnih partizana, sudionika NOB-a, dok su ostali okarakterizirani kao osvjedočeni antifašisti ili politički ispravni.¹³⁰

Pri samom osnutku škole nastavnička struktura izgleda je nešto drugačije, ali je tijekom godine dolazilo do promjena. Tako je, primjerice, profesor Branko Živančević dodijeljen na rad u prosvjetni odjel Okružnog NO-a u Osijeku, neki su nastavnici premješteni su na rad u drugu školu, a nastavnik Anđelko Trišler zahvalio se na službi i podnio ostavku iz nepoznatih razloga. Također, neki su nastavnici premješteni i dodijeljeni na rad gimnaziji, a specifičan je slučaj profesorice Trubecki koja je najprije premještena na Partizansku gimnaziju, a kasnije dalje na drugu školu. Svi su nastavnici, osim predavanja, imali i druge obaveze u radu na školi. Uz razredništvo svaki od njih bio je zadužen za knjižnicu ili zbirku vlastitog predmeta, a profesor Jakov Atijas bio je predsjednik Sindikalne podružnice, tajnik iste bio je nastavnik Adolf Mendler, a Antun Žunić blagajnik. Nastavnica Anica Šula bila je tajnica škole. U godišnjem izvještaju direktora, svi nastavnici ocijenjeni su stručnima te predanima i spremnim pomoći, a redovito su sudjelovali na stručnim konferencijama, sastancima radne zajednice te Sindikalne podružnice. Istaknuto je kako su međusobni odnosi nastavnika srdačni te da među njima prevladava drugarsko razumijevanje.¹³¹

Sindikalna podružnica radnika ove škole osnovana je 24. ožujka 1946. godine zajedno sa nastavnicima Osnovne škole Joze Vlahovića koji su se već u svibnju ocijepili, ali im je u siječnju 1947. godine pridružen i Partizanski đlački dom pa se broj članova kretao između 40 i 50. Predsjednik i tajnik podružnice bili su, već navedeni, Jakov Atijas i Adolf Mendler, a članovi odbora, iz redova gimnazije, bili su: Luka Fijala, Miroslav Polak, Ivanka Paštar, Aleksandar Kozicky, Ružica Pajc te Ljerka Andrec. Sastanci sindikalne podružnice održavani su redovito u zbornici Partizanske gimnazije, a svakih 14 dana jedan član podružnice održao bi predavanje, bilo pedagoško, znanstveno ili političko. Svi članovi aktivno su sudjelovali u izvanškolskom radu, pri općeobrazovnim tečajevima, oficirskom kursu i drugim tečajevima, a najveći dio slobodnog vremena ipak su posvetili učenicima škole održavajući predavanja i kružoke. Osim toga, održavali su razna predavanja i u pučkom sveučilištu, na raznim

¹²⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Statistički podaci na kraju školske godine 1945./46., 1946. godina.

¹³⁰ HR-DAOS-154/3, Dokumentacija o ustanovi i nastavničkom osoblju, 1945.-1947., Knjiga podataka o nastavnicima 1945.-1947.

¹³¹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), God. izv. direkt., Stanje nastavničkog zbora i ostalog osoblja, 6.9.1946.

priredbama i uličnim blokovima. Svi djelatnici škole su 16. siječnja 1947. položili i potpisali zakletvu, u kojoj se zaklinju da će čuvati i braniti ustavni demokratski poredak NR Hrvatske i FNR Jugoslavije.¹³² Nastavnici u školama dobili su dopis od Ministarstva prosvjete u kojemu se navodi kako za vrijeme školskih praznika ne treba organizirati nikakve obavezne tečajeve, već da se nastavnici tokom praznika što bolje odmire kako bi iduće školske godine mogli na visoko razini izvršavati svoje obaveze. U istom dopisu se navodi da ukoliko će se održavati kakvi tečajevi oni budu neobavezni i da nastavnici svojevrijedno odluče žele li ih pohađati, premda im se isto preporučuje, naročito iz povijesti i ruskog jezika.¹³³

S obzirom da je Partizanska gimnazija s radom u Osijeku započela tek u jesen 1945. morao joj se osigurati kadar nastavnika koji će poučavati učenike na školi pa su tako svi nastavnici premješteni sa škola u kojima su do tada radili. Većina profesora, koja je na školi od samog početka, premještena je iz I. i II. gimnazije u Osijeku, a neki su, poput direktora Josipa Jurkovića, došli iz Niže realne gimnazije Osijek. Također, dolazili su nastavnici i iz drugih hrvatskih mjesta, poput Kutjeva (Niža gimnazija), Zagreba (Sveučilišna knjižnica i Fiskulturna škola) te Šibenika (gimnazija). Neki su nastavnici, poput Slobodana Kovačevića, prvotno bili dodijeljeni na rad školi na nekoliko sati da bi potom posve prešli na rad u Partizanskoj gimnaziji. Neki su nastavnici škole, na vlastiti zahtjev ili odlukom nadležnog tijela, premješteni u neku drugu školu ili instituciju, poput već spomenutog Branka Živančevića koji je postao referent Prosvjetnog odjela GNO Osijek ili Ivane Grđan koja je premještena na požešku gimnaziju.¹³⁴ Po prestanku rada Partizanske gimnazije u Osijeku, svi su nastavnici premješteni na rad u neku drugu školu. Tako je, primjerice, direktor škole Josip Jurković premješten za direktora gimnazije u Senju, profesor Jakov Atijas na gimnaziju u Križevce, Ivanka Paštar u koprivničku gimnaziju, dok su ostali nastavnici raspoređeni po ostalim osječkim školama (Učiteljska škola, I. i II. gimnazija, Sedmogodišnja škola itd.). Podvornici škole dodijeljeni su na rad Učiteljskoj školi.¹³⁵

Kao što je nekoliko puta istaknuto u direktorovim izvještajima na kraju godine i osvrtima na rad škole i školskih nastavnika, nastavnici su bili vrlo stručni, predani i spremni

¹³² HR.DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), God. izvj. direkt., Izvještaj o radu sindikalne podružnice prosvjetnih radnika ove škole, 14.3.1947.

¹³³ HR.DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Školski praznici za nastavnike, 30.6.1946.

¹³⁴ HR-DAOS-154/3, Dokumentacija o ustanovi i nastavničkom osoblju, 1945.-1947., Knjiga promjena nastavničkog osoblja, 1945.-1947.

¹³⁵ Dokumentacija o ustanovi i nastavničkom osoblju, 1945.-1947., Knjiga promjena nastavničkog osoblja, 1945.-1947.

pomoći jedni drugima i učenicima kada god je za to postojala potreba. O njihovoj stručnosti govore i podaci da su gotovi svi završili više i visoke škole u Zagrebu, a neki od njih, poput profesora Miroslava Polaka studirali su i u Beču te Pragu. Svi su govorili barem jedan strani jezik, a neki među njima, poput profesora Jakova Atijasa, Ljerke Andrec i Josipa Jurkovića, čak 3 do 5 stranih jezika. Posebno angažiran na polju struke bio je profesor Slobodan Kovačević, naime, on je samostalno objavio nekoliko radova („Dinko Ranjina i prvi poznati dubrovački pjesnici“, „Prilog geografskoj terminologiji“), surađivao je u časopisima Mladost, Glasnik prof. društva, Nastavnički pokret, Naš jezik, Obitelj i škola, a držao je i predavanja na Narodnom sveučilištu u Osijeku. Dokorate, iz povijesti i matematike, imali su profesori Miroslav Polak i Luka Fijala.¹³⁶

¹³⁶ Stjepan Sršan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine* (Osijek, Državni arhiv u Osijeku, 2009.).

11. Obilježavanje važnijih datuma i događaja

Proslavama, komemoracijama i obilježavanjima značajnih događaja i osoba nove su ideologije nastojale izravnije prodrijeti u društvo, a škole su, kao mjesto intenzivnih sociopolitičkih promjena u prvim poslijeratnim godinama, bile iznimno važne i za nove jugoslavenske vlasti. Komemorativnim ceremonijama su se nastojala oživjeti iskustva prošlosti te se tim putem iznova ponavljalo određene datume kako bi isti pronašli mjesto u nacionalnom pamćenju, a isto tako činio se odmak od starog društvenog uređenja što je bio cilj jugoslavenskih vlasti. Većina novih praznika imala je snažnu historijsku simboliku ponajviše vezanih za događaje iz partizanskog rata te međunarodnog radničkog pokreta, a važno je naglasiti kako su se direktori škola trebali pobrinuti da se svečanosti provedu na prikladan način uz aktivno sudjelovanje učenika.¹³⁷

Partizanska gimnazija u Osijeku za vrijeme svoga rada obilježavala je razne datume važne za jugoslavensko društvo, NOB ili SSSR, a u organizaciji škole bilo je i događaja te aktivnosti kojima se nastojalo obrazovati učenike i postići međusobno poštovanje i suradnju. Neki od datuma koji su posebno obilježavani, a kojima se nešto više zna su: dvadeset deveta godišnjica Oktobarske revolucije, dan proglašenja republike, Staljinov rođendan, deseta godišnjica smrti Maksima Gorskog i Lenjina. Naime, prema M. Đilas, populariziranje SSSR-a i Crvene armije bio je jedan od glavnih propagandno-agitacijskih aktivnosti još tijekom rata.¹³⁸

Što se tiče proslave dvadesetdevete godišnjice Oktobarske revolucije predviđena je manja svečana akademija, na kojoj su se pored referata o njenom značenju trebale izvesti prikladne recitacije, pjesme, članci, sovjetska himna itd. Akademija Partizanske gimnazije održala se unutar školske zgrade, a bilo je predviđeno da referat održi direktor škole, Josip Jurković, ili učenik Gavro Lončar.¹³⁹ Valja naglasiti kako se Oktobarska revolucija nije slavila samo kao svojina SSSR-a, nego i međunarodnog radničkog pokreta.¹⁴⁰ Održana je 18. lipnja 1946. godine svečana akademija povodom desete godišnjice smrti Maksima Gorkog, ruskog pisca koji se istaknuo književnim radom nakon Oktobarske revolucije 1917. godine.¹⁴¹

¹³⁷ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 378, 379, 380, 383, 403.

¹³⁸ Isto, 385.

¹³⁹ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Proslava dvadeset devete godišnjice velike Oktobarske revolucije, 3.11.1946.

¹⁴⁰ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 427.

¹⁴¹ HR-DAOS-154/3, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Ljetopis škole 1945-1947.

Povodom te obljetnice profesor književnosti trebao je održati predavanje o Gorkom kao humanom borcu za ljudska prava, s posebnim naglaskom na njegov duhovni i borbeni razvoj kojim je doprinio rušenju carističkog režima. Predviđeno je, također, čitanje poglavlja iz njegovih djela („Pjesma o sokolu“, „O vjesniku bure“) te glazbena točka za svečano raspoloženje. U pismu Ministarstva naglašava se kako je važno da učenici osjete divljenje prema izgradnji Maksima Gorkog u svjesnog, revolucionarnog, humanog i nacionalnog književnika.¹⁴² 21. siječnja 1947. godine održana je i školska svečanost povodom obljetnice smrti Vladimira Iljiča Lenjina, sovjetskog revolucionara i državnika te predvodnika Oktobarske revolucije.¹⁴³ Direktori škola tom su prilikom upozoreni, od strane Ministarstva prosvjete, da program svečanosti u prvom redu treba ispuniti čitanjem književnih sastava o Lenjinu ili čitanjem odlomaka iz njegovih djela o omladini, odgoju i učenju. Uvodni govor trebao je biti kratak i baziran na literaturi koja govori o Lenjinu, poput: „Lenjinovo djetinjstvo i školske godine“, „Priče o Lenjinu“, a mogla se i ubaciti i pjesma o Lenjinu, na ruskom ili hrvatsko-srpskom jeziku.¹⁴⁴

U gimnaziji je od 1. do 8. lipnja 1947. godine održan Dječji tjedan, koji je služio kao prezentacija učenicima o brizi narodne vlasti za njihov odgoj i njegu, a materijale za predavanja izdao je Republikanski odbor. Dječji tjedan započinjao je proslavom Majčina dana (1. lipanj), a učenici su za tu priliku pisali zadaće o svojim majkama. U dopisu Prosvjetnog odjela NR Hrvatske istaknuto je kako učenicima treba preporučiti nabavljanje dopisnice „Majka i dijete“ sa grafikom i pjesmom u čast majci, s posebnom napomenom kako je prihod od dopisnica namijenjen gradnji sanatorija za tuberkulozu.¹⁴⁵ U školi je, od 21. do 30. travnja, održan i Tjedan čistoće. Tjedan je, zanimljivo, organizirao Glavni odbor Crvenog križa NR Hrvatske preko svojih oblasnih, okružnih, kotarskih i mjesnih odbora uz pomoć i sudjelovanje Narodne fronte, AFŽ, sindikata i Narodne omladine. U tjednu čistoće trebalo je, u svim školama i đačkim domovima, provesti temeljito čišćenje prostorija (naročito stubišta, zahoda i dvorišta), temeljitu kontrolu osobne higijene učenika, održati predavanja o važnosti opće i osobne higijene te sudjelovati u akcijama „Tjedna čistoće“ diljem grada.¹⁴⁶

¹⁴² HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Svečana akademija o 10-godišnjici smrti Maksima Gorkog, 25.5.1946.

¹⁴³ HR-DAOS-154/3, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Ljetopis škole 1945-1947.

¹⁴⁴ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Obljetnica smrti V.I. Lenjina, 9.1.1947.

¹⁴⁵ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Dječji tjedan-organizacija, 28.5.1947.

¹⁴⁶ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1947. (2-826), Tjedan čistoće 21.IV. – 30.IV. 1947., 7.4.1947.

Po pitanju praznika u školama, prema odluci Ministarstva prosvjete, kao stalni praznici navedeni su: rimokatolički Tijelovo, Spasovo i Duhovi te pravoslavni: Spasovo i Duhovi, dok se nedjelja smatrala općim praznikom. Ovisno o vjeroispovijesti, učenici su slavili praznike te nisu pohađali nastavu, dok su ostali taj dan bili u školi, ali se tada ne bi obrađivalo novo gradivo, već bi bio sat ponavljanja. Naravno, učenici su, po vlastitoj želji, isti dan mogli slaviti praznik i pohađati nastavu.¹⁴⁷ Školske godine 1945./46. božićni praznici trajali su od 23. do 26. prosinca, a iduće godine od 23. do 29. prosinca, a za Novu godinu, katoličku i pravoslavnu nije bilo škole. Školske godine 1946./47. nastava se nije održavala niti na katoličku i pravoslavnu Veliku subotu, a obje godine učenici su imali Uskrsne praznike.¹⁴⁸ S obzirom da je potpuno praznovanje vjerskih blagdana ukinuto tek 1951. godine ta odluka nije utjecala na rad osječke gimnazije.¹⁴⁹

Od ostalih događanja u koja su bili uključeni učenici i osoblje škole valja izdvojiti svečanu sahranu fašističkih žrtava (1.11.1945.), svečani defile Jugoslavenske armije (4.11.1945.), proslavu povodom otvorenja Ustavotvorne skupštine (29.11.1945.), komemorativnu svečanost povodom druge godišnjice smrti Ive Ribara Lole (30.11.1945.), svečanu proslavu rođendana generalisimusa Staljina (21.12.1945.), iako je uputa Ministarstva o njegovoj proslavi stigla tek u siječnju iduće godine, proslavu 23. godišnjice Crvene armije (23.2.1946.), priredbu povodom dana Oslobođenja Osijeka (14.4.1946.), priredbe na Praznik rada (1.5.1946) i dan Pobjede (9.5.1946.), svečani doček Titove štafete (24.5.1946.), proslavu rođendana Maršala Tita (28.5.1946.) i proslavu godišnjice ustanka u Hrvatskoj (27.7.1946).¹⁵⁰ Iduće školske godine su učenici i nastavnici škole obilježavali gotovo identične datume, no za razliku od prethodne treba istaknuti prisustvovanje i održavanje svečane akademije Velike oktobarske revolucije (6. i 7. 11.), posjetu izložbi „Slavenskih naroda“ u Zagrebu (26. i 27. 4.) te obilježavanje Fiskulturnog dana (15.6.1947.). Svake školske godine djelatnici i učenici škole sudjelovali su u predizbornim mitinzima.¹⁵¹

Iz svih navedenih datuma i događaja koji su se obilježavali u osječkoj Partizanskoj gimnaziji Ive Ribara Lole može se zaključiti kako je ona pratila upute Ministarstva prosvjete,

¹⁴⁷ HR-DAOS-154, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Opći spisi 1946. (8-1063), Praznici u školi, 28.5.1946.

¹⁴⁸ HR-DAOS-154/3, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Ljetopis škole 1945-1947.

¹⁴⁹ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 407.

¹⁵⁰ HR-DAOS-154/3, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole, Ljetopis škole 1945-1947.

¹⁵¹ Isto, Ljetopis škole 1945-1947.,šk.god. 1946/47.

budući da se ti događaji mogu podijeliti u nekoliko, za to doba, standardnih skupina: događaji vezani uz NOB i nove državne institucije, SSSR, radnički pokret te određene istaknute osobe.¹⁵²

¹⁵² Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 404.

12. Sličnosti i razlike Partizanskih gimnazija u Osijeku i Zagrebu

Kao što se od najranijih dana ljudske povijesti sjećanje na slavne osobe prenosilo spomenicima, portretima, kipovima i književnošću, tako se u novije doba ono čuvalo imenovanjem ulica, zgrada, bolnica i škola. Isti princip vrijedio je i u poslijeratnoj Jugoslaviji, kada je imenovanje škola po zaslužnim osobama iz dalje prošlosti, ali i novije revolucionarne, značilo odavanje počasti i oblikovanje kolektivnog pamćenja. Običaj imenovanja škole po zaslužnim pojedincima nove države raširio se vrlo brzo po okončanju Drugog svjetskog rata, nakon što su vlasti shvatile ideološko i odgojno značenje takvih imenovanja. Tako su, neposredno poslije rata, tri partizanske gimnazije u Hvaru, Osijeku i Zagrebu ponijele imena nekih od ključnih ličnosti političkog imaginarija nove Jugoslavije-Josipa Broza Tita, Vladimira Nazora i Ive Lole Ribara.¹⁵³ Kao što je već spomenuto, te škole prvenstveno su trebale omogućiti mladim borcima i djeci žrtvama fašističkog terora da nadoknade godine izgubljenog školovanja i premda su imale isti cilj, svaka od njih imala je neke specifičnosti u radu i djelovanju. S nekim sličnostima i razlikama, između tih škola, upoznat ćemo se na primjeru osječke i zagrebačke partizanske gimnazije.

Partizanska gimnazija u Osijeku osnovana je odobrenjem Ministarstva prosvjete 1. listopada 1945. te je s redovitim radom započela 20. listopada iste godine, a ime je dobila prema narodnom heroju iz Drugog svjetskog rata -Ivi Ribaru Loli. Zagrebačka partizanska gimnazija otvorena je 3. listopada 1945., najprije pod imenom Partizanska realna gimnazija, a od svibnja 1946. ponijela je ime Gimnazija maršala Tita. Zgrada zagrebačka gimnazija raspolagala je sa većim brojem soba i prostorija od osječke, ali je od toga imala 13 učionica pa se nastava održavala dvosmjenski zbog velikog broja upisanih učenika (oko 800) i razrednih odjeljenja (22 prve godine), u Osijeku je pak bila omogućena nastava u jutarnjoj smjeni. Uvjeti upisa bili su isti za obje škole, sudjelovanje u ratu kao borac ili žrtva, a uz to je trebalo priložiti neke od dokumenata: potvrdu o sudjelovanju u NOP-u, zadnju svjedodžbu ili dokument o dotadašnjem školovanju, rodni ili krsni list. Za razliku od osječke, zagrebačka gimnazija imala je i dnevni boravak te kuhinju za učenike, ali isto tako nije imala vlastitu gimnastičku dvoranu, dok je osječka svoju ustupala i drugim školama. To se može objasniti time jer se zagrebačka škola nalazila u starijem dijelu grada od osječke (Gundulićeva ulica). Nerijetke su stoga bile žalbe direktora škole na samu zgradu zbog pomanjkanja prostora, ali i prometnu buku uz školu. Stanje kabineta ravnatelj Hrabak ocijenio je dobrim, a primijećeno je kako su obje škole imale

¹⁵³ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, 471, 473, 474.

financijskih poteškoća zbog skućenog budžeta. Gimnazija maršala Tita čuvala je arhivsku građu bivše Partizanske realne gimnazije iz zbjega u Bajmoku, koju su u velikom broju pohađali učenici Partizanske gimnazije Ive Ribara Lole.¹⁵⁴

Zagrebačka gimnazija pretežno je obuhvaćala učenike s područja Banije, Like i Korduna, Gorskog kotara, varaždinskog, bjelovarskog i naravno zagrebačkog okruga, no bilo je i nešto učenika s prostora Slavonije i Dalmacije, naročito od 1947. S druge strane, u osječkoj Partizanskoj gimnaziji najveći broj učenika dolazio je s prostora gradskog kotara Osijek i drugih slavonskih općina, premda se i tu u manjim brojevima pojavljuju učenici iz ostalih krajeva Jugoslavije. Prema narodnosnoj strukturi najveći broj učenika zagrebačke gimnazije bili su Hrvati (oko 59 posto), zatim Srbi (33 posto), a još se u određenoj mjeri pojavljuju Židovi (4 posto), Slovenci (1 posto) te Crnogorci (oko 1 posto). Tu vidimo značajnu razliku u odnosu na osječku školu, budući da je tamo prema narodnosti najveći broj bio srpskih učenika (oko 59 posto), dok je učenika hrvatske narodnosti bilo oko 37 posto. Takve se razlike donekle mogu objasniti većim brojem srpskog stanovništva u gradu Osijeku i slavonskim općinama nego što je u Zagrebu, blizinom Srbije te velikim odazivom srpskog stanovništva iz Slavonije u partizane. Što se socijalnog porijekla učenika tiče podaci su vrlo slični za obje škole, pretežno su to bila djeca zemljoradnika, državnih, privatnih i vojnih službenika.¹⁵⁵

Srednja ocjena učenika Gimnazije maršal Tito bila je 3,45 što je gotovo identična ocjena onoj osječkih učenika (3,46) kada u prosjek uzmemo obje školske godine (1945/46. i 1946/47.). Također, iz izvještaja ravnatelja obiju škola vidljivo je kako su slični problemi opterećivali učenike da ne postignu i bolje ocjene, a to su prije svega zahtjevi ubrzanog programa školovanja te angažman učenika u vanškolskim aktivnostima. U izvještajima se isto tako navodi kako su učenici marljivi, a da je nastava uspješna uz određene teškoće. Odnos prema nastavnicima ocijenjen je korektnim, što potkrepljuju i pretežno odlične ocjene iz vladanja uz malobrojne iznimke na koje se osvrnuo ravnatelj zagrebačke gimnazije s komentarom kako je kod takvih učenika primjetna odsutnost lijepo ponašanja.¹⁵⁶

Gimnazija maršala Tita zapošljavala je i veći broj nastavnika od osječke gimnazije što i ne čudi s obzirom na veći broj učenika i odjeljenja na školi. Prosječno je u Gimnaziji maršala Tita bilo zaposleno između 35 i 40 nastavnika, 1947. zaposleno je njih 36 (21 muški te 15 ženskih), a 1948. godine na školi je radilo 19 nastavnika jer se te godine značajno smanjio i

¹⁵⁴ Željka Marčeta, *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948.*

¹⁵⁵ Isto, 58.

¹⁵⁶ Isto, 58, 59, 60.

broj odjeljenja na školi. Narodnosna statistika za tih 19 nastavnika kaže kako su većina bili Hrvati (15), zatim dva Rusa te po jedan nastavnik srpske i slovenske narodnosti, a vrlo je slična situacija u Osijeku gdje je većina nastavnika hrvatske narodnosti uz dva nastavnika ruske i jednog srpske narodnosti. Za zagrebačke i osječke nastavnike navedeno je kako su većinom bili borci te suradnici ili simpatizeri NOP-a, a poput ostalih državnih službenika morali su položiti zakletvu. Kada govorimo o nastavničkom osoblju, izvještaji direktora za obje škole su gotovo identični. Naime, obojica govore o problemu premalog broja nastavnika, naročito u prvoj godini rada, njihovom zdravstvenom stanju, bolovanjima i preopterećenosti jer su osim standarde nastave održavali i kružoke te različite izvannastavne aktivnosti za učenike, poput seminara, znanstvenih i literarnih grupa. Ministarstvo prosvjete je zbog toga nastavnicima svih škola omogućila da ljetne tečajeve iz povijesti i ruskog jezika pohađaju po vlastitoj želji. Valja spomenuti kako je funkciju direktora Gimnazije maršala Tita obnašalo tri osobe, najduže Franjo Hrabak (1945-1948), zatim v.d. ravnatelja Barbara Djelmiš te od 26.4.1948. Josip Perišić. U gimnaziji Ive Ribara Lole ravnatelj je od prvog do zadnjeg dana bio Josip Jurković.¹⁵⁷

Aktivnosti učenika bile su vrlo slične, što i ne čudi zbog prirode partizanskih gimnazija, ali ipak i tu postoje određene razlike. Učenici obiju škola bili su politički aktivni, ponajprije kroz NSO-u te su sudjelovali u predizbornoj kampanji 1945., ali treba naglasiti kako su ipak nešto društveno angažiraniji bili učenici Gimnazije maršala Tita u Zagrebu koji su, kako navodi Željka Marčeta, jednom prilikom prekinuli izvedbu opere Jakova Gotovca te zaplesali kolo ispred HNK-a, suprotstavljali su se „poklonicima zapadne kulture“ (frizura, odjeća, glazba), a znali su poticati na nered i obračun s onima za koje su smatrali kako ne podržavaju novu vlast. Takvi podaci za učenike osječke gimnazije ne postoje.¹⁵⁸ Učenici jedne i druge škole organizirano su odlazili u kina, kazališta i na izložbe, a predviđen je bio i obilazak tvornica koji u zagrebačkoj gimnaziji ipak nije ostvaren. Zanimljivo je istaknuti kako su i jedni i drugi sudjelovali na radovima izgradnje pruge Šamac-Sarajevo, ali i fiskulturnim i sportskim priredbama poput crossa. Također, učenici obje škole su održavali kulturno-umjetničke priredbe po okolici Zagreba, odnosno Osijeka, a znali su i sami u školi ili Đačkom domu priređivati predavanja, književne i političke večeri. Iako su i jedni i drugi odlazili na ferijalna putovanja, učenici Gimnazije maršala Tita bili su nešto aktivniji po pitanju izleta. Navodi se kako su zajedno s nastavnicima obišli Rijeku, Opatiju i Postojnsku špilju, a osmi razredi 1948. otputovali su u Bugarsku na maturalno putovanje. Spominje se i učenički izlet u Splitu iste

¹⁵⁷ Marčeta, *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948*, 39, 40, 43, 44, 45.

¹⁵⁸ Isto, 56, 57.

godine.¹⁵⁹ U osječkoj školi se od većih putovanja bilježi posjeta dr. Ivanu Ribaru u Beogradu te izložbi „Slavenskih naroda“ u Zagrebu. Premda je dio putovanja zagrebačkih školaraca bio financijski potpomognut od strane Ministarstva prometa savezne vlade i Ministarstva prosvjete pa čak i iz Titovog ureda, učenici su i sami organizacijom priredaba prikupljali dio novca što u bi Osijeku tih godina bio vrlo težak zadatak.

Po pitanju obilježavanja i proslava određenih datuma i obljetnica nailazimo na vrlo slične informacije jer su se u obje škole obilježavali datumi koji su povezivali čitavo društvo te bili propisani zakonom. Tako nailazimo na obilježavanje dana Jugoslavenske armije koja je obilježena govorima i pjesmama u obje škole, Dan pobjede u Drugom svjetskom ratu (9.svibanj), potom proslavu Titovog rođendana te dane oslobođenja Zagreba, odnosno Osijeka od fašista. Također, u obje škole obilježavaju se događaji vezani uz SSSR, neki od njih bili su godišnjica Lenjinove smrti i smrti Maksima Gorkog, Oktobarska revolucija i Dan sovjetske armije. Međutim, bilo je i tu određenih razlika među školama pa se tako u zagrebačkoj spominje obilježavanje godišnjice Sveslavenskog kongresa održanog u Beogradu 1946. i II. zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu 1943., dok se isto ne spominje u osječkoj Partizanskoj gimnaziji, ali je tamo 1945. godine obilježen Staljinov rođendan, a u Zagrebu nije.¹⁶⁰

Od nekih ostalih događanja na dvije Partizanske gimnazije valja izdvojiti obilježavanje Tjedna čistoće, Tjedna Crvenog križa i niz predavanja o zdravstvenim pitanjima (npr. tuberkuloza i malarija). U zagrebačkoj Gimnaziji maršala Tita spominju se još Tjedan Istre i Tjedan pionira i prometa, a u osječkoj gimnaziji obilježavanje Majčinog dana. Za obilježavanje vjerskih blagdana vrijedila su ista pravila na obje škole. I zagrebačku i osječku školu posjećivali su referenti za srednjoškolsku nastavu okružnih NO-a te inspektori Ministarstva prosvjete, no zagrebačku je u svibnju 1946. godine u pratnji predsjednika vlade Vladimira Bakarića posjetio i sam Josip Broz Tito.¹⁶¹

Obje su gimnazije u prvim poslijeratnim godinama imale vrlo specifičnu i važnu ulogu socijalizacije i edukacije mladih ljudi kojima je rat promijenio živote te je u ovom poglavlju već navedeno na koje su sve načine škole nastojale odgojiti učenike. Kako školskim tako i izvanškolskim aktivnostima. Upravo zato treba spomenuti i neke od njih koji su svojim uspjesima i aktivnošću ostavili veći trag u društvu. Zagrebačka Gimnazija maršala Tita dala je neke pojedince koji su svojim uspjesima dotaknuli i sami svjetski vrh pa u prvom redu valja

¹⁵⁹ Marčeta, *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948*, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82.

¹⁶⁰ Isto, 70, 71, 72, 73, 74, 75.

¹⁶¹ Isto, 76, 80, 90.

istaknuti filmskog producenta, Branka Lustiga, koji je osvojio i dva „Oscara“ za filmove „Gladijator“ i „Schindlerova lista“ te čitav niz ostalih priznanja poput nagrade „Emmy“ te „Zlatnog globusa“. Zanimljivo je istaknuti kako je Branko Lustig po rođenju Osječanin koji je s roditeljima napustio grad tijekom već spomenute nacističke okupacije grada, a kasnije je kao Židov bio i zatočenik u logoru Auschwitz te je po završetku rata školu završio u Zagrebu.¹⁶² Još jedan učenik zagrebačke Partizanske gimnazije s čijim se talentom upoznao svijet bio je i Bernard Vukas Bajdo, slavni nogometaš splitskog Hajduka te reprezentacije Jugoslavije.¹⁶³ Ostvario je brojne velike sportske uspjehe o kojima najbolje govori činjenica da je prema izboru Hrvatskog nogometnog saveza proglašen najboljim nogometašem 20. stoljeća. Danas slovi i kao najveći nogometaš u povijesti Hajduka ispred čijeg mu je stadiona podignut spomenik. Još jedan od učenika Gimnazije maršala Tita čije je ime ostalo zapisano u povijesti Hrvatske i Grada Zagreba jest ono Petra Pirker.¹⁶⁴ On će, naime, ostati zapamćen kao zagrebački gradonačelnik (od 1963. do 1967. godine) te sekretar Izvršnog komiteta SKH od 1969. godine., a posebno po ga se pamti po ulozi u Hrvatskom proljeću ranih 1970-ih.¹⁶⁵ Također, treba spomenuti i još neka istaknutija imena proizašla iz zagrebačke gimnazije, poput Vladimira Bobinca, povjesničara i zatočenika Golog Otoka, zatim poznatog političara i novinara Josipa Vrhovca ili pak dramaturga Čedomira Price.¹⁶⁶ Ovo su samo najistaknutija imena u popisu učenika Gimnazije maršala Tita u Zagrebu koji su svojim postignućima ostavili značajan trag u društvu.

Osječka Partizanska gimnazija Ive Ribara Lole također broji neke značajnije pojedince koji su svojom djelatnošću ostavili traga u društvu, premda u nešto manjem broju od zagrebačke gimnazije. Također, treba reći i kako su, osim već spomenutog Ivana Fumića te eventualno Milana Mašale, njihovi doprinosi bili značajniji na lokalnoj i regionalnoj, nego na široj nacionalnoj razini. Razloge tome može se pronaći u činjenici da je Zagreb nakon Drugog svjetskog rata, kao i danas, najveće kulturno, političko pa i sportsko središte Hrvatske, odakle su pojedinci znatno lakše mogli ispuniti svoje ambicije i ostvariti zapaženije karijere. Također, veća dostupnost visokoobrazovnim institucijama u glavnom gradu države odigrala je značajnu ulogu u formiranju poslijeratne hrvatske i jugoslavenske inteligencije. Neke je pak, poput Branka Lustiga, tragična sudbina iz Osijeka dovela do Zagreba.

¹⁶² Marčeta, *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948*, 101.

¹⁶³ Isto, 101.

¹⁶⁴ Isto, 101.

¹⁶⁵ Goldstein, *Hrvatska povijest 1918.-2008*, 537, 550.

¹⁶⁶ Marčeta, *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948*, 101.

Nakon prestanka rada Partizanske gimnazije Ive Ribara Lole na kraju školske godine 1946/47 Gimnazija maršala Tita primala je njene učenike koji još nisu bili završili školovanje. Godinu dana kasnije i zagrebačka gimnazija prestala je sa ubrzanim školovanjem učenika, na kraju školske godine 1947/48 pa zbog toga više nije bilo potrebe za njenim postojanjem. Gimnazija je prestala postojati u jesen 1948. godine kada je u istoj zgradi otvoreno Vojno učilište „Ivan Milutinović“. ¹⁶⁷

¹⁶⁷ Marčeta, *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948*, 31.

13. Zaključak

Cilj ovoga rada bio mi je prikazati djelovanje i funkciju Partizanske gimnazije Ive Ribara Lole u Osijeku kao škole s posebnom namjenom, otvorenom za one učenike koje su strahote i stradanja Drugog svjetskog rata spriječile pri završetku i nastavku školovanja. Neki od učenika škole bili su aktivni sudionici i partizanski borci u Drugom svjetskom ratu. Neki su zbog svog porijekla ili narodnosti bili žrtve fašističkog terora pa su protjerani, a neki su čak određeno vrijeme proveli i u logorima. Mnogima od njih poginuli su roditelji pa se ta djeca nisu imala kome vratiti jednom kada je rat završio. Upravo u tome leži specifičnost, ali i odgovornost Partizanske gimnazije koja nije imala zadatak samo školovati učenike i pripremiti ih za svijet rada, već je njena uloga bila znatno šira i teža. Ona je morala tim učenicima osigurati mirno i poticajno socijalno okruženje koje će nekadašnje borce i žrtve rata integrirati u društvo, odgojiti, ali i pružiti obrazovanje i znanja potrebno za nastavak njihovih života.

Rat je osim na učenike velik trag ostavio i na nastavnike, a rad u ovoj školi bio je i za njih novo i veliko iskustvo. Neki od njih su, baš poput dijela učenika, bili aktivni sudionici NOB-a, neki simpatizeri i pristaše, ali su svi morali biti politički podobni za ostvarenje ciljeva. Naime, nastavnici su, a i školstvo u cjelini, imali jednu od ključnih uloga u revolucionarnom preobražaju jugoslavenskog poslijeratnog društva. U svome radu na Partizanskoj gimnaziji susretali su se sa raznim izazovima, nedostatkom udžbenika i ostalih nastavnih pomagala, preopterećenošću skraćenog programa, a ponekad i sa disciplinom i vještinama učenika kojima je rat oblikovao razvojne godine života. Međutim, s obzirom na ocjene učenika, ali i na broj onih koji su nadoknadili godine školovanja, može se reći da su korektno odradili posao koji im je povjeren u jesen 1945. godine.

Podaci o školi sačuvani u fondu Partizanske gimnazije Ive Ribara Lole, Državnog arhiva u Osijeku, bili su ključan izvor pri izradi ovog diplomskog rada. Iz tog fonda saznaje se mnogo pojedinosti o školi, učenicima i zaposlenicima. Iz narodnosne strukture učenika škole saznaje se o većem broju srpskih učenika kao sudionika rata, što ne čudi s obzirom na narav ustaškog režima, ali ti podaci upućuju i na promjene u narodnosnoj strukturi gradskog stanovništva nakon Drugog svjetskog rata. Pomoću arhivske građe, a u kontekstu djelatnosti Partizanske gimnazije, mnogo se saznaje i jugoslavenskom društvu i školstvu toga doba te problemima koji su ih opterećivali. Nedostatak financija za tekuće obveze, loše socijalno stanje mnogih učenika te nemogućnost unaprjeđenja nastave nastavnim pomagalima i izletima ukazuju na teško ekonomsko stanje društva neposredno nakon rata. Također, narušeno zdravlje učenika, ali i

nastavnika te sklonost oboljenjima jasno ukazuje na teške životne uvjete toga doba. Državna pomoć navedenima kroz subvenciju prehrane, putovanja i drugih povlastica ukazuje na odgovornost države prema onima koji su najteže prošli u ratu, no često ni ta pomoć nije bila dovoljna kako bi se suzbili problemi s kojima su učenici i nastavnici bili suočeni.

Još jedna od funkcija škola, a naročito ovih partizanskih gimnazija, bila je i simboličnim putem oblikovati svijest i stvoriti emotivnu povezanost sa određenim događajima i ličnostima iz Drugog svjetskog rata. To se vidi i u obilježavanju događaja i datuma na Partizanskim gimnazijama u Osijeku i Zagrebu. S obzirom na angažman učenika pri tim svečanostima može se reći da je takav način političke aktivacije bio uspješan.

U konačnici, imajući na umu teške ekonomske, političke i sveopće društvene prilike u Jugoslaviji i Hrvatskoj nakon rata, može se reći da je osječka Partizanska gimnazija ispunila smisao svog postojanja, odnosno odgojnu-obrazovnu funkciju koja joj je bila povjerena. Ona je svojim polaznicima uz sve teškoće omogućila završetak školovanja pruživši im, osim redovite nastave, dodatan sadržaj u vidu kružoka i predavanja. Mlade ljude pogođene ratnim stradanjima ponovno je integrirala u civilno društvo vodeći brigu o njihovim aktivnostima i vladanju, a ne treba zanemariti niti brigu o zdravlju kroz cijepljenje, liječničke preglede i terapije. Može se reći da su u svom omladinskom angažmanu u vidu radnih akcija i kulturno-umjetničkog rada učenici škole bili primjer nekim drugim školama. Kao dokaz svemu navedenom valja istaknuti kako je Partizanska gimnazija Ive Ribara Lole dala i neke uspješne i zaslužne pojedince hrvatskog i jugoslavenskog društva u godinama koje su slijedile.

POPIS KRATICA

AFŽ – Antifašistički front žena

AVNOJ – Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

CK – Centralni komitet

FNRJ – Federativna Narodna Republika Jugoslavija

GNO – Gradski narodni odbor

HNK – Hrvatsko narodno kazalište

KP – Komunistička partija

KPH – Komunistička partija Hrvatske

KPJ – Komunistička partija Jugoslavije

NDH – Nezavisna Država Hrvatska

NO – Narodni odbor

NOB – Narodnooslobodilačka borba

NOH – Narodna omladina Hrvatske

NOJ – Narodna omladina Jugoslavije

NOO – Narodnooslobodilački odbor

NOP – Narodnooslobodilački pokret

NOR – Narodnooslobodilački rat

NR – Narodna Republika

SABA RH – Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske

SNO – Srednjoškolska narodna omladina

SSSR- Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

USAOJ – Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije

ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

SUMMARY

The Partisan Grammar School “Ivo Lola Ribar” in Osijek was founded in October 1945 after the liberation of Osijek from fascist authority, and it was named after one of the wartime national heroes. Along with Grammar Schools in Zagreb and Hvar, it was one of the three Grammar Schools in Croatia with shortened schooling program, where students had the opportunity to complete two classes in one year. These students were partisan fighters who abandoned education in order to join the country’s liberation movement or the ones who were sent to concentration camps. In two years of its existence, 497 students mostly of Serbian and Croatian nationality attended the Grammar Schools, and some of them left significant mark in Croatian and Yugoslav society. The school had 14 teachers who were participants, or at least active supporters of National Liberation Movement, with special task to provide their students with education, but also civil society integration. In its active years, the school was faced with many challenges and problems such as lack of textbooks, specialist literature and teaching aids, but also lack of teachers. However, students participated in many school and extracurricular activities and work actions. Also, it should be mentioned that there are many important dates, related to the history of Yugoslavia and the Soviet Union, marked on the school. In August 1947, after it was evaluated that the school fulfilled its role of shortened schooling, the school was closed. Its students continued their education in the Partisan Grammar School “Marshal Tito” in Zagreb or vocational schools in Osijek.

Key words: Grammar School, Partisan, National Liberation Movement, education, Osijek

LITERATURA I IZVORI

Arhivski fond

-Državni arhiv u Osijeku, Partizanska gimnazija Ivana Ribara Lole-Osijek (1945-1947): HR-DAOS-154

Knjige

-ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, Vesna. *Zbornik partizanske gimnazije*. Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske, 2010.

-FRANKOVIĆ, Dragutin. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško književni zbor, 1958.

-GOLDSTEIN, Ivo. *Hrvatska povijest 1918-2008*. Zagreb: EPH, 2008.

-GROZDANIĆ, Milan. *U ime Krista i Uebermenscha*. Osijek: Društvo učitelja, nastavnika i profesora u Osijeku, 1958.

-KALOPER, Nikola. *Crvena trava*. Osijek: Revija-Izdavački centar Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“, 1986.

-KOREN, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.

-LIPOVAC, Milan. *Školstvo i prosvjetno-kulturna djelatnost na oslobođenom teritoriju Slavonije*. Zagreb: Školske novine NIRO, 1981.

-MARČETA, Željka. *Gimnazija maršala Tita u Zagrebu 1945-1948*. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.

-MAŽURAN, Ive. *Od turskog suvremenog Osijeka*. Osijek: Zavod za znanstveni rad HAZU u Osijeku, 1996.

-MIŠKOVIĆ, Ivan. *Pregled narodnooslobodilačkog rata u Slavoniji*. Slavonski brod: Historijski institut Slavonije, 1968.

-MUNJIZA, Emerik. *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet, 2009.

-OGRIZOVIĆ, Mihajlo; ŽALAC, Tomo. *Škola i odgoj u narodnoj revoluciji*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1965.

-OGRIZOVIĆ, Mihajlo. *Prilozi nacionalnoj povijesti pedagogije*. Zagreb: Školske novine, 1989.

-PERŠEN, Mirko. *Ustaški logori*. Zagreb: Globus, 1990.

-RADMAN, Ljuba; MARTINČIĆ, Julije; MATIĆ, Vilim; GRUBIŠIĆ, Ante; BILIĆ, Vesna; HACKENBERGER, Dubravka. *Gimnazije u Osijeku: ravnatelji, profesori i maturanti 1729.-2000*. Osijek: HAZU Zavod za znanstveni i umjetnički rad, 2001.

-SPEHNJAK, Katarina. *Javnost i narodna propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945.-1952*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002.

-SRŠAN, Stjepan. *Povijest Osijeka*. Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku, 1996.

-SRŠAN, Stjepan. *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.

-ŽALAC, Tomo. *Škola u ratu i revoluciji: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj 1941-1945*. Zagreb: Školska knjiga, 1988.

-ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata. *Stradanja i pamćenja-Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest Slavonije i Baranje, Osijek: Židovska općina, 2006.

Članci u časopisima

-Krnić, Zdravko. „Prosvjeta i kulturna djelatnost Njemačke narodne skupine u NDH“ *Časopis za suvremenu povijest* 10, br. 2 (1978.): 17-33.

-Spehnjak, Katarina. „Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.“, *Časopis za suvremenu povijest* 25, br. 1 (1993.): 73-99.

-Živaković-Kerže, Zlata. „Podržavljenje imovine Židova u Osijeku u NDH“, *Časopis za suvremenu povijest* 39, br. 1 (2007.): 97-116.